

23286

SZEGEDI TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁR

SZERKESZTI:

BIBÓ ISTVÁN, EREKY ISTVÁN, KOGUTOWICZ KÁROLY, TÓTH KÁROLY

IV. KÖTET.

A
BIZTOSÍTÁSI SZERZŐDÉS SZABÁLYO-
ZÁSÁNAK ALAPVETŐ SZEMPONTJAI
AZ UJABB KÜLFÖLDI
TÖRVÉNYALKOTÁSOKBAN

ÍRTA:

Dr. TÚRY SÁNDOR KORNÉL

EGYETEMI TANÁR.

SZEGED, 1928.

11. 2018

A
BIZTOSÍTÁSI SZERZŐDÉS SZABÁLYO-
ZÁSÁNAK ALAPVETŐ SZEMPONTJAI ✓

AZ UJABB KÜLFÖLDI
TÖRVÉNYALKOTÁSOKBAN

ÍRTA:

Dr. TÚRY SÁNDOR KORNÉL

EGYETEMI TANÁR.

SZEGED, 1928.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000927221

23286

Rövidítések:

- A. D. H. G. B. = régi német kereskedelmi törvény.
B. G. B. = német polgári törvénykönyv.
Bsz. = a magyar polgári törvénykönyv javaslatának a képviselőház bizottságától elfogadott szövege.
D. H. G. B. = német kereskedelmi törvény (1897-ből).
Kt. = magyar kereskedelmi törvény (1875: XXXVII. t.-c.).
N. = a biztosítási szerződést szabályozó német törvény (1908. máj. 30.).
O. = a biztosítási szerződést szabályozó osztrák törvény (1917. dec. 23.).
S. = a biztosítási szerződést szabályozó új svéd törvény (1927. ápr. 8.).
Sch. = a biztosítási szerződést szabályozó sweizi szövetségi törvény (1908. ápr. 2.).
-

Tájékoztató a mű tartalmáról.

- I. A mű célja.
  - II. A biztosítási szerződési jog kodifikálásának sajátága.
  - III. A kodifikáció szükségessége.
  - IV. Az újabb törvényalkotások; a szabályozás iránya általában.
  - V. A szerződési jog kodifikálásának két nagy rendszere.
  - VI. A kodifikálás törvényhozói indokai; a jogbiztosság szempontja; a dispositív szabályozás jelentősége.
  - VII. A kényszer alkalmazásának szüksége; a szabályozás súlypontja a kényszerítő rendelkezésekben; e gondolat elhomályosítása a N. indokolásában.
  - VIII. Bizonyítékok arra, hogy a N. szempontjából is a súlypont a kényszerítő szabályokban van.
  - IX. A doktrinär jellegű (dispositív) szabályok túltengése a N.-ben; az abstrahálás veszélyei.
  - X. Az orosz szerződési jog különállása.
  - XI. A kényszer megvalósításának külső formái; eltérések az egyes törvényalkotások között; különösen a francia javaslat és az új svéd törvény specificuma.
  - XII. A kényszer alkalmazásának mikéntje és mértéke; eltérések.
  - XIII. Áttekintő szempontok.
  - XIV. Tartózkodás a kényszerítő szabályok halmozásában; indokok.
  - XV. A kényszer egyöntetű alkalmazása a jogvesztést megállapító kikötésekkel szemben.
  - XVI. A kényszer hatályosulása a díjfizetéssel kapcsolatban.
  - XVII. Ugyanez a rizikóval összefüggő egyes ú. n. kötelelességekkel (Obliegenheiten) kapcsolatban.
  - XVIII. Az említett kötelelességek tekintetében a jogvesztés kikötésének törvényi korlátozása; a vétkesség és az okozati összefüggés kérdése.
  - XIX. A „kötelelességek” és a vétkesség kapcsolatából előálló zavarok; a „kötelelességek” jogi jellege.
  - XX. A törvényi szabályozás merevsége; az érdekarányosítás gondolatának hiánya.
  - XXI. Az arányosítás gondolata és a biztosítás.
  - XXII. Az érdekarányosítás gondolatának egyes vonatkozásokban megjelenése a „kötelelességek”-hez illesztett jogvesztéssel kapcsolatban; az egyes törvényalkotások álláspontja.
  - XXIII. A jogfejlődés iránya.
  - XXIV. A kényszer alkalmazása — a jogvesztést kimondó kikötéseken felül — egyes más vonatkozásokban.
  - XXV. Összefoglalás.
-

I. A biztosítási díj fizetésével kapcsolatos egyes kérdésekről szóló 1927. évi X. t.-c. 13. §-a arra utasítja az igazságügyi, a kereskedelemügyi és a pénzügyminisztert, hogy a *biztosítási jog egész rendszerének* újabb szabályozásáról minél előbb törvényjavaslatot terjesszenek a törvényhozás elé.

E kinyilatkoztatásból kétségtelen, hogy a törvényhozó biztosítási jogunknak immár több mint fél évszázada hatályban levő szabályait ki nem elégítőeknek tartja és biztosítási jogunk korszerű reformját sürgősen megoldandó feladatnak tekinti.

Minthogy pedig a biztosítási ügynek közjogi vonatkozásai, nevezetesen a biztosító vállalatoknak viszonya az államhoz, az 1923. évben kelt törvényes szabályokban már rendezést nyert, nyilvánvaló, hogy az érintett törvényhozói elhatározás a *biztosítási szerződésből* eredő arra a jogviszonyra vonatkozik, amely a biztosító és a szerződő fél (biztosított) között áll fenn.

Miként az idevonatkozó kormánynyilatkozatokból ismeretes, az előkészítő munkálatok biztosítási szerződési jogunk reformja tárgyában immár folyamatban vannak. Ez a körülmény indokolttá teszi, hogy — habár csak vázlatos — szemlét tartsunk azokon az alapvető szempontokon, amelyekből kiindulva a biztosítási szerződést rendező újabb külföldi törvényalkotások a szóban levő materiát szabályozzák.

Az ily áttekintésnek különösen az ad jelentőséget, hogy épen a biztosítási szerződési jog egyike azoknak a jogterületeknek, amelyeken az azonos vagy legalább a lényegben hasonló alapelveken felépülő jogi rendezésnek különösebb akadálya nincs, minthogy az a feltétel, amely az ily szabályozáshoz elengedhetetlenül szükséges, a magánbiztosítás nem egy neme tekintetében szinte csorbíttatlanul hatályosul. Az azonos alapelveken nyugvó, ebben az értelemben *nemzetközi-nek* nevezhető szabályozásra ugyanis a jogéletnek csak az oly területe alkalmas, amelynek körében a *subjectiv* vonatkozás, az illető ország népének *érzésvilága* háttérbe szorul, főként annál fogva, mert a körében felmerülő jogviszonyok — bárhol keletkezzenek is azok — lényegileg mindig ugyanazt a tényállást tüntetik fel, miért is a jogi megítélést nem befolyásolják

különösképen az illető ország népének erkölcsi elfogása, vállalása, szokásai vagy a történeti fejlődés.

Anélkül, hogy e szempontból általánosítani lehetne, annyi állítható, hogy a biztosításnak nem egy neme van, amely tekintetében a nemzetközi szabályozásnak az érintett értelemben meg van a feltétele s amelyek tekintetében ily szabályozásra szükség is van. Hogy a *tengeri* biztosításról ne is tegyünk említést, elég utalni a *nemzetközi fuvarozással* járó veszélyek elleni, a *gépkocsi* és a *repülőgép* forgalmával egybekötött veszélyek elhárítását célzó biztosításra, végül a *viszontbiztosításra*, mint oly biztosítási nemekre, amelyek tekintetében a nemzetközi szabályozásnak lehetősége és szükségessége fokozott mértékben áll fenn.

A biztosítás természetéből folyó ebben a nemzetközi jellegben találja magyarázatát az, amit *Ehrenzweig Albert* oly meggyőzően kimutatott,¹⁾ nevezetesen, hogy a biztosítási szerződés tárgyában kelt újabb törvényalkotások, mint a német, a sweizi, az osztrák és a legújabb svéd törvény, nemkülönben az érintett tárgyban készült törvényjavaslatok, mint a francia s a skandináv javaslatok, sok tekintetben feltűnő hasonlóságot mutatnak.

Ily körülmények között alig férhet kétség ahhoz, hogy a mi jövő szerződési jogunk sem fog elzárkózhatni a modern biztosítási szerződési jog immár közösnek tekinthető alapelveinek az értékesítésétől. Ennélfogva jövő jogunk szempontjából tanulságos annak a kérdésnek vizsgálata, melyek azok a közös alapvető szempontok vagy épen alapelvek, amelyek az érintett külföldi törvényalkotásokban és munkálatokban hatályosulnak és hogy mi az a mérték, ameddig ezeknek az alapelveknek az értékesítésében el lehet menni.

II. A biztosítási szerződési jog nem hálás területe a codifikációnak. A törvényalkotónak jogi normát *teremtő* ereje itt alig érvényesülhet és új *mondanivalóra* alig nyílik lehetőség. Amit a törvényhozó tehet e körben, az lényegileg csupán annyi, hogy *rendszerbe foglalja* a már meglevő azt az anyagot, amely a *szokásban* szerte van szórva s többé-kevésbé szabatosan *megismétli* azt, amit a szerződési jognak oly gazdagon buzogó

¹⁾ Moderne Entwicklungsbestrebungen im Recht des Versicherungsvertrags, 1925.

ősregi forrása, az általános biztosítási feltételek már korábban megállapítottak.

Ennélfogva ha az 1908. évi német *Versicherungsvertragsgesetz* *indokolása* a codex megalkotásának szükségességét abban látja, hogy addig a feleknek a biztosítási szerződésből eredő jogai és kötelességei nem voltak rendszeresen és főként *kimerítően* szabályozva s ha ennek megfelelően úgy véli, hogy *juris supplendi causa* vált szükségessé a törvény alkotása, ez nézetem szerint a való helyzetnek félreismerése. Mert tartalmazzon akár több száz számra menő paragrafust is a codex, a *részleteket tekintve* cizelláltabban aligha fogja rendezhetni a biztosítási szerződésből eredő jogviszonyokat annál, amiként ezt az általános biztosítási feltételek már előtte megtették. Épen ezért minden biztosítási jogi codex már megalkotása pillanatában *torso*, mert csak arra vállalkozhatik, hogy *szabad belátása szerint* kiragad a már meglevő joganyagból általánosításra alkalmas egyes tételeket, mint a biztosítás valamennyi ága tekintetében érvényesülő alapelveket s ezen felül legfeljebb az egyes biztosítási ágak vagy nemek tekintetében még különleges rendelkezéseket is állapít meg.

Hogy a biztosítási jog kollifikálásának érintett sajátága folytán épen a német törvényhozó mennyire idegenkedett a kodifikációtól és hogy az 1908. évi törvény valójában nem *supplendi causa*, hanem alább érintendő más okból alkottatott meg, ez észlelhető volt két ízben is a német jog újabb fejlődése során: a régi és az új német kereskedelmi törvény megalkotásakor.

Jóllehet ugyanis már a *Porosz Landrecht* második részében, az 1934.—2358. §-okban meglehetősen tüzetesen — bár rendszertelenül — szabályozta a biztosítást és jóllehet az 1857-ben a kereskedelmi törvény tárgyában kelt *porosz* tervezet, támaszkodva az ugyanebben a tárgyban 1839-ben kelt *würtembergi* tervezetre, 327.—349. §-ában általános rendelkezéseket, majd 350.—384. §-ában egyes biztosítási nemek tekintetében különleges rendelkezéseket is tartalmazott, mégis a *nürnbergi* értekezet, amelynek munkálatai alapján alkottatott meg — mint ismeretes — az általános (régi) német kereskedelmi törvény, *csupán a tengeri biztosítási jog* codifikálására szorítkozott, míg a biztosítási jog *többi* részének, nevezetesen a *szárazföldi* biztosítási jognak a szabályozását *kifejezetten az-*

zal az indokkal vetette el, mert ennek szabályozása „túlságosan nehéz“. És jöllehet, a német birodalom megalkotása után már 1874-ben a polgári törvénykönyv megalkotása tárgyában folyamatba tett munkálatok a kereskedelmi törvénynek ezzel kapcsolatban teljesítendő revízióját oly módon helyezték kilátásba, hogy e revízió a biztosítási magánjog birodalmi szabályozását is tartalmazni fogja, mégis a polgári törvénykönyvet életbeléptető törvény 75. cikke — á la Nürnberg — azt állapította meg, hogy a biztosítási szerződési jog szabályozása továbbra is az egyes államok törvényhozásának marad fenn tartva.

Eme elhárító gesztust a törvényhozó részéről éppen az tette lehetővé, hogy a szerződési jog a biztosítási gyakorlatban és az általános feltételekben bőségesen szabályozva lévén, *új mondani valója* a törvényhozónak e források mellett alig lehetett. Másfelől kétségtelen az is, hogy *másutt* a kodifikáció mellőzésének oka a törvényhozónak a biztosításról táplált egészen téves felfogása is volt. Tudvalevő, hogy az osztrák polgári törvénykönyv alkotói azért részesítették a biztosítási szerződést annyira szűkös szabályozásban (mindössze: 1288—1292. §.), mert úgy vélték, hogy azt valamennyi szerződés között a legkritikábban kötik;²⁾ az életbiztosítási szerződést pedig azért hallgatták agyon, mert szabályozása „öngyilkosságra indíthatna“.

III. A biztosítási szerződés jogi szabályozásának szüksége azzal a nagy átalakulással kapcsolatban állott elő, amelyen éppen a *szárföldi* biztosítás az elmúlt század második felében *gazdasági szempontból* keresztül ment.

Amíg a biztosítás nem nőtt ki abból az ősi gondolatkörből, amely azt a *karitatív segélyezés* egy nemének tekintette, amíg a biztosítók száma csekély, a meglevő vállalatok üzeme patriarkalis volt és versenyük ki nem éleződött, addig az általános biztosítási feltételek valósággal hatósági normák erejével birtak ugyan, de sokszor túlon-túl szigorú rendelkezéseiknek alkalmazásában a biztosító méltányos tekintettel lehetett és volt is a szerződő félre; *nem volt ok tehát arra, hogy a szerződési szabadságnak a biztosítás körében ősidők óta uralkodó elvén* részt kelljen iitni.

²⁾ Qfner: Protokolle, II. k. 166. l.

Megváltozik mindez akkor, amidőn biztosító vállalatoknak a mult század második felében kezdődő *tömeges* alapításával az eddig patriarkális vállalkozás a *nagy kereskedelmi és ipari vállalkozás formáját* veszi fel és az addig elszigetelt üzemtömegekre alapított *nagyüzemmé* válik. Nagy számmal alapítanak biztosító vállalatokat; a biztosítás gondolatának mind nagyobb és nagyobb tömegeket nyernek meg; új biztosítási nemek keletkeznek; és mindehhez a biztosítók az ügynökök egész rajával árasztják el a közönséget, akikben meg van a készség és a képesség arra, hogy a biztosítással járó általános előnyökön felül az illető vállalat nyújtotta különös előnyöket csábítóan fényes színekben tüntessék fel, de elpalástolják az általános feltételeknek azokat a rendelkezéseit, amelyek a szerződő félre hátrányosak. A verseny a biztosítók között addig soha nem tapasztalt módon kiélesedik, ami — már a kellő selekció hiánya folytán is — alkalmat ad a provisiót hajhászó ügynöknek nemcsak arra, hogy a *közönség* ellen a visszaélések legkülönbözőbb módját kövesse el, hanem arra is, hogy *összefogva a közönségnek azzal az elemével*, amely a biztosítás erkölcsi, jogi és gazdasági jelentőséget felfogni képes nem volt, a *biztosítónak* beléhelyezett bizalmával is a legveszedelmesebb módon visszaéljen.

Mindez természetszerűen maga után vonja, hogy a biztosító vállalatok — közöttük elsősorban épen a solid vállalkozások — az *önvédekezésnek* oly eszközéhez folyamodnak, amelyet alkalmasnak vélnek az érintett visszaéléseknek a lehetőséghez képest elhárítására.

A védőeszköz önként kínálkozott az általános biztosítási feltételekben, amelyek révén a biztosító vállalatok eddig is szinte *maradék nélkül* kezükben tartották a befolyást a biztosítási viszonyból eredő jogok és köteleességek kialakítására. Ezek az általános feltételek ugyanis — miként a modern jogtudománynak u. n. „*alávetési*” teóriája tartja — kötelezik a szerződő felet, tekintet nélkül arra, vajjon ismeri-e ő azokat vagy sem; amennyiben pedig a biztosítók nagyobb száma vagy épen mindegyike — miként ezt újabban Németországban és Ausztriában tapasztalhatjuk — azonos szövegű általános feltételeket fogad el, az ilyen módon megállapított *közös feltételek*, ha jogilag nem is, de *tényleg a törvény kötelező erejével hatnak* azzal szemben, aki biztosítást kötni kíván. Mi sem volt tehát

egyszerűbb, mint az, hogy a vállalatok az u. n. *jogvesztés kikötését*, vagyis azt a megállapodást, amelynek értelmében mentesül a biztosító a teljesítési kötelezettség alól, ha a szerződő fél a biztosító irányában őt terhelő valamely kötelességét nem, vagy nem kellően teljesíti, és amely kikötés eleddig is a legnagyobb hatalmasságot jelentette a biztosító jogi positiójának a megvédésében, *mind újabb és újabb tényállásokra terjesztették ki*.

Nem csodálkozhatni azon, hogy ennek az eljárásnak megvolt a *visszahatása*. Ez elsősorban abban jelentkezett, hogy a biztosító ellen támasztott követelések mind gyakrabban terelődtek a peres eljárás útjára. Ezzel kapcsolatban azután — másodsorban — hova-tovább kialakul a „kiuzsorázott” szerződő fél vagy biztosított alakja, akit a biztosító a *szerződési szabadság* leple alatt a raffineriának mesterei eszközeivel igyekszik kizsákmányolni. Ez a beállítás azután éreztette nemsokára hatását a bíróságok gyakorlatában is; észlelhető volt, mennyire *szinte tendenciozus* módon fordul a bíróság is a kiuzsorázott biztosított védelmében a biztosító ellen. A jogászi rabulisztika minden eszközének felhasználásával juttatja e gyakorlat kifejezésre egyre növekvő bizalmatlanságát a biztosító vállalatok irányában s a feltételeknek „értelmezése” címén valóban a szerződési szabadságnak addig sérthetetlennek tartott elvén teszi túl magát.

Ily módon a *szerződési szabadság* elvének korlátlan érvényesülni engedése, amely elv pedig hosszú évszázadokon át alkalmasnak bizonyult a biztosítási szerződésből eredő jogviszonyok rendezésére, veszélyessé lőn nem csak a biztosítást kereső közönség, hanem *maguknak a biztosító vállalatoknak* a szempontjából is. Mind a két részről általánossá lesz az a kívánság, hogy a törvényhozó vegye kezébe a felek jogviszonyának a rendezését.

IV. Az európai kontinens államainak egy része nem is zárkózott el ennek a kívánságnak a teljesítése elől. A helyett azonban, hogy a *biztosítási szerződésből* eredő jogviszony szabályozásához láttak volna s kiváltképen a helyett, hogy megsemmisítették volna azt is, mennyiben van a szerződésből eredő jogviszonyok rendezése *kényszerítő szabályoknak alávetve*, a megoldás útját abban látták, hogy a biztosító vállalatokat *állami felügyelet* alá helyezték, mellőzve a szerződési jog szabá-

lyozását (Ausztria, 1896., Schweiz 1885., Németország 1901.); amennyiben pedig kereskedelmi törvényeikben szabályozták is a szerződési jogot, annak a kérdésnek az eldöntését, mennyiben van a törvényi szabályoknak *kényszerítő jellege*, a bírói gyakorlatra bízta. (Magyarország 1875., Olaszország 1882.)

A magyar kereskedelmi törvény vállalkozott ugyan — e tekintetben a kontinens valamennyi kereskedelmi törvényét megelőzve — az érintett problémának a megoldására, kimondván, hogy a felek kölcsönös jogaira és kötelességeire a biztosítási szerződés feltételei csak annyiban szolgálnak irányadóul, amennyiben azok *magában a törvényben* megállapítva nincsenek (Kt. 472, 507., 514. §.), miért is az említett megállapítás helyessége — első tekintetre legalább — a magyar kereskedelmi törvényt illetően kétségbe vonhatónak látszik. Az érintett törvényi rendelkezés szóhangzatából ugyanis csakugyan az következne, hogy a biztosítási feltételek semmi olyat nem állapíthatnak meg, ami a *törvény rendelkezéseivel* ellentézik, még pedig nem csak annyiban, amennyiben az eltérés *hátrányos a félre*, hanem annyiban sem, amennyiben ez reá *előnyös* lenne.³⁾ Ám csak futó pillantást is vetve a törvény részletes szabályaira, meggyőződhetünk arról, hogy ez oly sok vonatkozásban engedi át az *elsőbbséget* a felek megállapodásának,⁴⁾ hogy az idézett *általános rendelkezés* tartalmát a törvény egyes §-ai úgyszólván *maradék nélkül* kiszívják s ennél fogva jelentőségétől megfosztják.

Nem lehet ugyan szem elől téveszteni, hogy a biztosító vállalatoknak állami felügyelet alá helyezése ha nem is közvetlenül, de *közvetve* befolyásolta a feleknek a szerződésből eredő jogviszonyát is. Ez a befolyás annak a *preventiv censurának* a következménye, amelynek az akkori és az azóta kelt *újabb felügyeleti törvények* is szinte *kivétel nélkül*⁵⁾ alávetik az általános biztosítási feltételeket, s a cenzura hatékonysága fokozódik egyes felügyeleti törvényeknek ama rendelkezése folytán, amely a biztosítási feltételek hatósági *jóváhagyásának feltételül* szabja meg azt, hogy bizonyos *tárgyú* rendelkezéseket

³⁾ V. ö. Nagy F. kereskedelmi jog, II. köt. 389. és köv. l. 8. kiad.

⁴⁾ V. ö. a következő §-okat: 481., 482., 484., 486., 488., 493., 494., 503., 504., 506., 507., 510., 511., 512.

⁵⁾ Ily kivétel pl. az 1917. máj. 25. napján kelt svéd felügyeleti törvény.

az általános feltételekbe fel kell venni.⁶⁾ A *közigazgatási úton* nyújtott ez az oltalom azonban *csak bizonyos határig* szolgálhatott orvosszerűen a szerződési szabadság elvével kapcsolatban tapasztalt visszaéléseknek. Annyit mindenesetre biztosított, hogy *az általános feltételek is alá vannak vetve a jog és az erkölcs legmagasabb elveinek* s hogy ehhez képest nem tartalmazhatnak oly kikötést, amely a *jóerkölcsbe* ütközik, amelynek *nyilvánvaló* célja a biztosítást kereső közönség kiszákmányolása; de nem tehetette nem létezővé a fentebb már érintett azt a tényt, hogy az általános feltételek sokszor a törvény erejével ragadják meg a felek jogviszonyát, hogy a visszaélésekre a fenn érintett általános elveknek formailag teljesen megfelelő feltételek megléte esetében is bőségesen nyílik alkalom s végül, hogy e visszaélésekkel szemben sokszor a bíró is tehetetlen, mert a „felek akaratának kutatása“, a „szerződés értelmezése“ és egyéb néven ismert jogászai műfogások hatástalanul pattannak vissza a visszaélésszerű jelenségeknek amúgy is eléggé sikamlós testéről.

Csak akkor, amidőn ezt világosan felismerték, jött el a biztosítási szerződési jog *kodifikálásának* az ideje. Elősegítette az érintett felismerést a jelen század eleje óta előtérbe nyomuló u. n. *socialpolitikai állameszme* térhódításával kapcsolatban valóságos *dogmává* erősült az a meggyőződés, hogy elsősorban az állam az, amely hivatott *az egyes érdekét is* megóvni és előmozdítani s hogy ehhez képest a *magánjogi viszonyok rendezésébe is kényszerítőleg kell* az államhatalomnak *beavatkoznia*, amennyiben ez a „gyöngébb“ fél megoltalmazása érdekében szükséges. A *munkavállalók* nagy társadalmi osztályának érdekében ezért nyúl be az újabb jogfejlődés a *munkaszerződésből* eredő viszonyok szabályozásába; a nagyközönségnek hatalmas erejű gazdasági szervezetekkel szemben megoltalmazásának a szempontja vezetett el a szerződési szabadságnak korlátozására a *vasúti vállalatok* irányában; s amidőn ez is megvolt, csak egy lépés kellett ugyanennek a gondolatnak a zárt sorokban mind nagyobb számban fellépő biztosító vállalatok irányában leendő érvényesítéséhez.

Ebben a gondolatkörben jön létre az 1908. évi *német* (N.)

⁶⁾ Így az 1896 évi *osztrák* Versicherungsregulativum, (12. §.), nálunk a 196/1923. sz. miniszteriumi r. (5. §.).

és a sweizi szerződési törvény; (Sch.) követi őket nem egész egy évtizedre, 1917-ben az *osztrák* szerződési törvény, (O.) amely a *szövegezés* mesteri technikáját tekintve is lényegileg javított kiadása a német törvénynek. *Franciaországban* 1904-ben készül tervezet a biztosítási szerződésről, amely 1920-ban, majd 1924-ben, végül 1926-ban újabb átdolgozáson megy keresztül, anélkül, hogy ezideig törvényi erőre emelkedett volna.⁷⁾ A négy skandináv állam, nevezetesen *Dánia, Finnország, Norvégia* és *Svédország* egy e célra alakított államközi bizottság munkálatai alapján 1921-ben négy parallel tervezetet tesznek közzé, amelyek közül azonban csak a *svéd* javaslat vált 1927. ápr. 8. napján törvényvé (S.), a folyó év január havának 1. napjával kezdődő hatállyal. Legújabbban pedig *Törökország* is kísérletet tett arra, hogy a biztosítási szerződést a francia javaslat mintájára szabályozza.

V. Ha az említett törvényeket és törvényjavaslatokat kritikai szemmel nézzük, lehetetlen elzárkózni annak a megállapítása elől, hogy *Európában a szerződési biztosítási jog tekintetében a román jogok önálló fejlődése lezárult, mert immár nem képesek magukat emancipálni ama hatalmas befolyás alói, amelyet a germán jog a kontinens államai jogának kialakítására eddig is gyakorolt.*

A jelen század első két évtizedében ugyanis a biztosítási szerződés joga tárgyában valósággal egy *középeurópai* biztosítási *block* alakul ki, amelynek tartó oszlopai nemcsak a *tartalom*, hanem sok szempontból a *forma* tekintetében is egyező német, sweizi és osztrák törvények. Önálló forrásokból táplálkozva áll e törvényalkotásokkal szemben az *angol-amerikai* rendszer, legpregnansabban megtestesítve az 1906. évi angol *Marine Insurance Actben*. A kontinentális biztosítási szerződési jognak ily módon kialakult két nagy rendszerét tekintve, csak természetes, hogy minden újabb kodifikációs munkát szempontjából szinte az első kérdés, amelyet fel kell vetni, vajjon a két nagy rendszer melyikével tart akár a *tartalom*, akár a *forma* szempontjából rokonságot, avagy találhatni-e benne új szem-

⁷⁾ Az 1924. év november havában *Godard* miniszter által előterjesztett javaslat újabbán átdolgozott szövegét l. a *Réassurance* c. folyóirat 1927. évi januári számában, alapelveit pedig a tervezet hivatalos indokolása szerkesztőjének, *Hémar*d párisi egyetemi tanár tollából közli a *Z. für die ges. Vers. Wissenschaft* c. folyóirat 1926. évi ápr. száma.

pontokat, új gondolatot, olyat, amelyet az eddigi rendszert érzékeltető törvényalkotásokban fel nem lelhetni.

Ha ebből a szempontból vesszük szemügyre a *francia* javaslatot, akkor nem kerülheti el figyelmünket az, hogy a javaslat szerkesztői gondosan törekedtek ugyan *még a látszatát* is elkerülni annak, mintha a javaslat egyeznék vagy épen követni óhajtaná a középeurópai blockhoz tartozó törvényeket, s kiváltképen ezek legpregnansabb képviselőjét, az 1908. évi német törvényt. E törekvésükben az érintett javaslat szerkesztői szinte szándékosan átcsoportosították a német törvény rendelkezéseit s más rendjét, sőt rendszerét állapították meg a szerződésből eredő jogviszonyok szabályozásának. Ám e törekvés csak megerősíteni alkalmas azt a meggyőződést, mily túlon túl erős immár a *vonzó ereje* a középeurópai szerződési jognak, még pedig nem csupán a *tartalom* szempontjából, amit a biztosítással kapcsolatos viszonyoknak világszerte fennálló kisebb-nagyobb hasonlósága önmagában is megérthetővé tesz, hanem a *külső forma* tekintetében is. Bármily nagy számúak és sokszor kétségtelenül jelentősek is azok az eltérések, amelyeket a *francia javaslat* szemben az említett középeurópai blockhoz tartozó törvényalkotások bármelyikével feltüntet, mégis, áttanulmányozásával az olvasó azt az *összbenyomást* kapja, hogy lényegileg szintén nem egyéb, mint a német vagy inkább a sweizi törvénynek másként stilizált újabb kiadása.

Magánjogi viszonyokat szabályozó valamely törvényalkotásnak egész tartalmát és konstrukcióját döntően befolyásolja, van-e az illető jogviszony tekintetében kialakult oly *bírói gyakorlat* az illető országban, amely megértő módon képes volt biztosítani a felmerülő szükségletek kielégítését. E tekintetből *Angliában* és *Franciaországban* szinte teljesen azonos a helyzet. A biztosítási szerződési jog kodifikálása mind a két országban nyugodtan támaszkodhatott évtizedekre, sőt Angliában évszázadokra visszanyúló oly bírói gyakorlatra, amely magának az egész világon elismerést vívott ki. Az idézett 1906. évi *angol* törvény nem is késlekedett e bírói gyakorlat eredményeit szinte *fenntartás nélkül* értékesíteni, kifejezetten egyedüli céljául tűzvé ki a megállapodott bírói gyakorlat tételeinek összefoglalását. Az eredmény: minden doktrinarismustól ment *gyűjteménye* egy sereg *praktikus szabálynak*, amelyek gyakran úgy hatnak, mint a Corpus Juris legsikerültebb tételei s

minden irányban nyitva hagyják a fejlődés útját. A *francia* bírói gyakorlat épen biztosítási ügyekben hasonlóképen igen magas színvonalon áll. Erről *Roelli*-nek kiváló, sajnos azonban befejezetlenül maradt kommentárjából⁸⁾ mindenki meggyőződhetik. Mégis ennek a gyakorlatnak a felhasználása közel sem történt abban a mértékben, mint Angliában, bár az 1924. évi javaslatnak *Hémar*d által szerkesztett indokolása a javaslat megoldásait nem tekinti egyébnek, mint a bíróságok által elfogadott szabályok megerősítésének (*consécration*).

Arról továbbá nem is szólva, hogy az 1904. és 1920. évi francia javaslatokban valósággal hemzsegnek az *absztrakt fogalmi meghatározások*, ugyanannyira, hogy magának a biztosítás jogi fogalmának a meghatározására is vállalkoztak, figyelmet érdemel az, hogy e javaslatok *rendszere* is feltűnő hasonlóságot mutat a közép-európai blockhoz tartozó törvényalkotások rendszerével. És míg legalább az 1924. évi tervezet a *rendszer* tekintetében annyiban bizonyos önállóságot mutatott, hogy — eltérve az 1904. és 1920. évi tervezettől — a *felelősségbiztosítást*, mint a biztosításnak a viszontbiztosítással egyetemben a közvetített érdeken alapuló nemét, *önálló címben* tárgyalta, az általános rendelkezéseket (*Des Assurances en général*) tartalmazó első címnek az előrebocsátása után külön-külön címekben szabályozván a kárbiztosítást (*Des assurances de dommages*), a felelősségbiztosítást (*Des assurances de responsabilité*), végül a személybiztosítást (*Des assurances de personnes*), addig az 1926. évi legújabb tervezet ezt a rendszerbeli különállást is megszüntette, a felelősségbiztosítást — a német és osztrák törvény mintájára — a *kárbiztosításról szóló címbe*, ennek külön fejezeteként olvasztván be.

De egyébként is ugyanazok a problémák, ugyanazok a kétségek s jórészen ugyanazok a megoldások térnek az újabb francia javaslatokban vissza, amelyek két évtizeddel korábban a német törvényhozót foglalkoztatták, világos bizonyságául annak, hogy a legújabb francia javaslat határozott és nagy lépést tett az egységes közép-európai biztosítási block irányában.

Ha ennek ellenére a javaslatok hivatalos indokolása, első sorban a sweizi szerződési törvényt említi, mint olyat, amely irányítólul szolgált, főként azzal az indokolással, mert a Sch.

⁸⁾ Kommentar zum Schweizerischen Bundesgesetze über den Versicherungsvertrag, Bern, 1914.

alkalmazását a háborús viszonyok nem érintették, s ha csupán a sveizi biztosítási bírói gyakorlatról s az e gyakorlatot összefoglaló gyűjteményes munkákról emlékezik meg a legnagyobb elismerés hangján,⁹⁾ említésre érdemesnek sem tartván azt a mérhetlenül gazdag és értékes anyagot, amelyet a *német birodalmi felügyelő hatóság* által fennállásának első évétől kezdődően szerkesztett döntvénygyűjtemény magában foglal, -- ezt csak annak a szellemnek tulajdoníthatni, amely hivatalos körökben még a tudomány terén s úgy látszik Locarno óta is uralkodik.

VI. Mindezekben a kodifikatórius alkotásokban a *szárazföldi biztosítás jogi* kiépítettsége elérte a fejlődésnek azt a fokát, amellyel *gazdasági* és *technikai* szempontból a biztosításnak ez a nagy ága már korábban is rendelkezett.

Hogy az általános biztosítási feltételekben meglevő részletes szabályozás mellett is a törvényhozó szükségesnek látta a szerződési jogviszonynak törvényi rendezését, ennek két oka van, amely okok az érintett törvényhozási munkálatok indokaként szinte stereotíve visszatérnek.

Az egyik a *jogbiztosságnak* a szempontja. A forgalmi élet viszonyait rendező jognak feladata ugyanis épen az, hogy a forgalomnak biztosságát és állandóságát biztosítja; ha azonban maga az alkalmazandó jog is bizonytalan, mert csak a szokásjognak ingadozó talajában gyökeredzik s abból a nagyon is zavaros forrásból kell táplálkoznia, amelyet oly sokszor szeretnek „a dolog természetének” nevezni, akkor a jog nem képes a kívánt biztonságot nyújtani.

A jogbiztosságnak eme hiányával járó hátrányokat a biztosítás körében csak fokozza a biztosítástkereső közönségnek általánosan ismert *tájékozatlansága* a biztosítás lényege tekintetében, mert alkalmas szítani azt az *érdekellentétet*, amely biztosító és biztosított között amúgy is meg van. Még ma is sokszor tapasztalható jelenség, hogy amint a biztosított nem lát pénzt a biztosításból, amelyre pedig nem egyszer számított, nyomban hajlandó az egész intézmény létjogosultságát kétségbe

⁹⁾ Kiemelve, hogy már 1888. dec. 20-án kelt egy birodalmi rendelet megszabja, hogy a schweizi bíróságoknak biztosítási ügyekben hozott jogerős határozatait be kell küldeni a „Bureau fédéral”-nak; a gyűjtemények közül i. különösen: Recueil des arrêts des Tribunaux civils suisses dans des contestations de droit privé en matière d'assurances, Bern.

vonni s még inkább hajlandó a biztosításból reá háruló kézzel fogható előny elmaradásáért a biztosítót felelőssé tenni.

E szempontból javul a helyzet már akkor, ha a *törvényhozó maga rendezi* a szerződésből eredő jogviszonyokat, bár csupán u. n. *dispositiv*, megengedő vagy kiegészítő szabályokkal, vagyis olyanokkal, amelyeket a felek tetszésük szerint mellőzhetnek vagy módosíthatnak; vagyis ha a törvényhozó *jogalkotó tevékenységében* lényegileg ugyanarra a területre szorítkozik, amelyen eleddig az általános biztosítási feltételek mozogtak. Az ilyen *dispositiv* szabályoknak értéke ugyanis nem merül ki a merő *symbolumban*, hanem a *jogbiztosság* szempontjából is számottevő a funkció, amelyet betöltenek, még pedig részint a *biztosított*, részint a *biztosító* szempontjából. A *biztosított* szempontjából annyiban, amennyiben egyfelől már a pusztá tény, hogy a törvényhozó bizonyos kérdésnek ilyen vagy amolyan rendezését helyesnek és igazságosnak tartja, vissza tartja a biztosítót attól, hogy *szükség nélkül* eltérjen a törvényi szabályozástól; másfelől pedig könnyen érthető okból *nagyobb súlya* van a biztosított szemében a *törvény rendelkezésének*, amelyre a kötvényben csak utalni kell, mint az oly szerződéses megállapodásnak, amelyet a biztosító szerkesztett s amelyet a szerződő fél akarva, nem akarva kénytelen magáévá tenni. A *biztosító* szempontjából pedig az ily *dispositiv* szabályozás is a felügyelő hatósághoz való viszonyban védőbástya az esetleges önkény ellen. A felügyeleti törvények — mint erre fentebb már utaltunk — általában nagy, sőt elvileg korlátlan hatalmat biztosítanak a felügyelő hatóságnak a tekintetben, hogy megtagadhatta bizonyos rendelkezéseknek vagy kikötéseknek az általános feltételekbe leendő felvételét. Azzal azonban, hogy a *törvényhozó maga* olyannak nyilvánít bizonyos rendelkezéseket, amelyekről a felek szabadon eltérhetnek, lehetetlenné van téve, hogy a felügyelő hatóság *pusztán azon a cimen* tagadhassa meg valamely rendelkezésnek felvételét az általános feltételekbe, mert a *lex lata*-tól eltér, hanem mindenkor *különös okokat* kell felhoznia, amelyek folytán az eltérés a biztosítást kereső közönségre nézve veszélyesnek látszik, pl. azért, mert a rendelkezés nem világos vagy alkalmas a közönség megtévesztése.¹⁰⁾ A biztosító oltalma e szempontból éppannyira kézenfekvő, mint

¹⁰⁾ V. ö. Ehrenberg: Kritik des Gesetzentwurfs über den Versicherungs-Vertrag 13. I.; Veröffentlichungen des d. Vereins für Vers. Wissenschaft II. k.

abban a vonatkozásban, hogy a működési *engedély* megtagadását a hatóság *indokolni* köteles.¹¹⁾ amely indokolási kötelesség sokkalta erősebb oltalom a hatósági önkény ellen, mint ahogyan azt rendszerint gondolni szokták.

De nem hagyható figyelmen kívül az a *leegyszerűsítő* hatás sem, amelyet az ily *dispositiv* szabályozás az általános biztosítási feltételek, kiváltképen pedig a *kötvény* tartalma tekintetében gyakorol. A feltételek jórésze ugyanis az ily szabályozással *tárgyaltanná* válik, mert felesleges, hogy ugyanazt, ami megvan magában a törvényben, a feltételek megismételjék. Ezzel egyszerűbbé, érthetőbbé válik a kötvény is; már pedig a kötvénynek mentesítése a ritkán olvasott és még ritkábban meg is értett általános feltételektől, oly előnye minden biztosításjogi törvényalkotásnak, amelyet alábecsülni aligha lehet.

VII. Ám az ily *dispositiv* szabályozás egyfelől — mint erre fentebb utaltunk — sohasem tehet teljes, másfelől nem zárja ki a lehetőségét annak, hogy a biztosító a törvény rendelkezésétől *eltérő kikötésekkel* annyira erős kényszerzubbonyt rakjon a szerződő félre, amelyből őt kiszabadítani a bíró sem tudja, épen mert ily szabályozás mellett *contractus inter partes legem ponit*. Már pedig, miként az 1904. évi francia javaslat tárgyában készült jelentésében M. Lyon-Caen mondja, ma a törvénynek bizonyos értelmében *socialis missiót* is kell terjesztenie; közbe kell lépnie avégett, hogy a gyöngébbet, a szerződő felet megóvja az erősebb, a biztosító ellen; útját kell vágnia bizonyos szerződéses kikötéseknek, másokat pedig ki kell kényszerítenie.

Ezt a *missiót* azonban a törvényhozó csak úgy teljesítheti, ha bizonyos rendelkezéseit a törvénynek *kényszerítő jelleggel* (d'une façon impérative) ruházza fel, azzal a hatállyal, hogy nem engedi meg a biztosítónak a hivatkozást az oly szerződéses megállapodásra, amely eltér az ily rendelkezéstől a szerződő félnek, vagy általában annak a hátrányára, akinek érdekeit az illető rendelkezés védeni hivatott.

Ebben van a második — még pedig *tulajdonképeni* — oka, annak, hogy a különböző törvényhozások a szerződési biztosítási jog kodifikálását szükségesnek tartották. Ez a gondolat jelenik meg a német törvény indokolásában, midőn a biztosítási feltételeknek — a biztosítók megértő magatartása folytán ugyan élességében lecsiszolt — túlságos szigorúsága („übermässige

¹¹⁾ 196/1923. M. E. sz. r. 6. §.

Strengé“) ellenszeréül szükségesnek látja a biztosító és a szerződő fél érdekének méltányos kiegyenlítését.¹²⁾ Ám akkor, amikor ennek a kiegyenlítésnek *a biztosítását már a törvény megalkotásának tényében* látja, amely törvény elvi álláspontja szerint — mint ezt az indokolás kifejezetten hangsúlyozza — a biztosítási szerződésből eredő jogviszonyok tekintetében első sorban a felek megállapodása az irányadó s a törvény rendelkezéseinek az alkalmazására csak annyiban kerül a sor, amennyiben a felek másként nem állapodtak meg, — *elhomályosítja az érintett gondolatot*. Mert ebből az látszanék megállapíthatónak, mintha a törvény jelentősége a biztosítás jogi vonatkozásainak eddig *hiányzó* szabályozásában lenne, mintha valóban *juris supplendi causa* alkottatott volna meg a törvény. Holott az igazi indok — a németnél épúgy, mint az egyéb újabb törvényalkotásokban — *a correctio juris* szempontja volt; ezt a correctiot pedig a törvényhozó csak *kényszerítő* jellegű rendelkezések megállapításával képes teljesíteni, amiből viszont nyilvánvaló az *újabb törvényalkotásoknak a lényege és súlypontja ezekben a kényszerítő rendelkezésekben van*.

VIII. Hogy ez az indokolásnak ellentétes álláspontja dacára a N. szempontjából is így van, ennek kétségtelen *bizonyítékai* vannak magában a törvényben, mint erre találóan mutat rá *Ehrenzweig*;¹³⁾ másfelől az érintett gondolat elhomályosításának oly *következménye* van a német törvényben, amelyet épen nem lehet annak előnyéül tekinteni.

Ha ugyanis valóban úgy állana a dolog, hogy a *suppletorius* szempont, vagyis a létező — az általános feltételekben meglevő — jog *hézagai kitöltésének* a szempontja lett volna az igazi törvényhozói indok, akkor pl. a (szárazföldi vagy belvízi) *fuvarozási* biztosításnak a szabályozását bátran mellőzni lehetett volna, tekintve, hogy ennek a biztosításnak az általános feltételekben oly kifejlett jogrendszere van, amellyel a biztosításnak rajta kívül talán egy neme sem rendelkezik.¹⁴⁾ És mégis,

¹²⁾ „Eine angemessene Ausgleichung zwischen den Interessen der Versicherer und der Verrichterungsnehmer,“ Ind. 4. l.

¹³⁾ Grundlinien des modernen Vers. Vertrags-Gesetzgebung; 1926. Veröffentlichungen des D. Vereins für V. Wissenschaft, XXXVIII. k.

¹⁴⁾ Hazai vállalatainknak is külön általános feltételei vannak a szárazföldi „szállítmánybiztosítás“, (vasút vagy posta útján történő áruszállítás), a „folyamszállítmányozás“, „postaszállítmányok értékbiztosítása“, hajótest és felszereléseinek, végül gépkocsinak biztosítása tekintetében.

a N. a kárbiztosítás *egyes nemei* közül — a tűzbiztosítás után — épen a fuvarozási biztosítást szabályozza a legtüzetesebben (129.—148. §.), azonban kiveszi a szerződési szabadságot korlátozó rendelkezések alól (187. §. I.), minthogy a biztosítás e neme tekintetében a szerződő félnek rendszerint elég üzleti jártassága van ahhoz, hogy kellően tudjon maga gondoskodni érdekeinek a biztosításáról. (Ind.)¹⁵⁾ Nem tanúsítja-e vajjon egymagában ez már azt, hogy a törvényhozónak az ilyen csupán *juris protegendí causa* felvett szabályok körében is a tekintete arra irányult, szükség van-e vagy nincs a kényszerítő beavatkozásra a gyöngébb fél érdekében.

Amily *felesleges* volt ehhez képest — a N. indoklásában kifejezésre jutó álláspontból kiindulva — a *fuvarozási* biztosításnak a szabályozása, épöly kevésbé lehetett volna *mellőzni* a *viszontbiztosításnak* a szabályozását, minthogy e tekintetben nemcsak általános feltételek hiányoznak, hanem magának a tudománynak sincs határozottan kialakult álláspontja a biztosítás e nemének jogi lényege és rendszerbeli elhelyezése tekintetében. Ennek ellenére a N. 186. §. a viszontbiztosítást kiveszi a törvény valamennyi (tehát nem csak a kényszerítő!) rendelkezéseinek hatálya alól, azzal indokolva ezt, hogy a biztosítás e neménél nem a biztosító vállalatoknak harmadik személyek irányában fennálló jogviszonyáról, hanem *a biztosítóknak egymásközötti viszonyáról* van szó, (Ind.) minélfogva *kényszerítő szabályok megállapítására* e körben nincs szükség. Ez a valódi indok; ehhez képest ha ezt az indokot törvény indokolása még azzal toldja meg, hogy a biztosítók viszonyukat egymás között amúgy is „angemessen und erschöpfend ordnen“, — ezt nyilvánvaló tévedésnél egyébnek aligha lehet tekinteni, minthogy általánosan ismert, hogy a viszontbiztosításból eredő jogviszonyoknak ily *kimerítő* szabályozása a gyakorlatban a törvény megalkotásának idejében épöly kevésbé volt meg, mint ahogyan hiányzik az manapság is.

És a német törvénynek a viszontbiztosítás tekintetében elfoglalt ez az álláspontja nem egyedül álló. Ellenkezőleg: követi azt csaknem valamennyi újabb törvény, amely a biztosítási szerződést szabályozza. Az osztrák, (165. §.) az új svéd

¹⁵⁾ Ugyanaz a szempont, amelynek alapján az 1901. május 12-én német felügyeleti törvény a fuvarozási biztosítással foglalkozó vállalatokat kiveszi általában a törvény hatálya alól.

törvény (1. §. II.) ugyanily kizáró rendelkezést tartalmaz; az 1920. évi francia javaslat (5. Art.) — egyezően az 1924. évi vel — pour l'honneur du drapeau tartalmazott ugyan egyes rendelkezéseket a viszontbiztosítás tekintetében, de ezek époly semmitmondóak, mint a mi kereskedelmi törvényünknek idevonatkozó szabályai (508.—514. §.). A francia javaslatnak legújabb szövege azonban már csak annak az egyébként szintén magától értetődő tételnek a kiemelésére szorítkozik, hogy a viszontbiztosító és az alpbiztosítási szerződés biztosítottja között jogviszony a viszontbiztosítás folytán nem keletkezik.¹⁶⁾

IX. A N. indoklásában kifejezésre jutó annak az álláspontnak, mintha a törvényi szabályozás súlypontja a dispoztív szabályokban lenne, ami mellett a kényszerítő rendelkezések csupán alárendelt jelentőséggel bírnak, *következménye* a N. szabályozásában a dispoztív joganyagnak és ebben is a tisztán doktriner szabályoknak oly *hypertrofiája*, amelynek alapján a törvények egyik legalaposabb ismerője, *Ehrenberg* joggal állapíthatta meg a német törvényhozóról, hogy az méltán hálára kötelezte a professorokat és a jogtanulókat, mert munkájukat sok tekintetben megkönnyítette. Tette ezt már azzal, hogy két általános részt is tartalmaz, egyet a biztosítás *valamennyi ága* (1.—48. §.), egy másikat pedig a *kárbiztosítás* valamennyi neme tekintetében (49.—80. §.), amely szabályok a törvény anyagának majdnem a felét teszik, s amely szabályokat a *különös rész* rendelkezései részint kiegészítik, részint módosítják. Holott ezzel szemben — mint a törvény javaslatának kritikája során erre ismételten rámutattak — a gyakorlati élet kívánalmai egy oly *specialis jogterületet* szabályozó törvény tekintetében, mint amilyen a biztosítási szerződési jogot rendező törvény is, inkább annak a szempontnak az érvényesítését hozták volna magukkal, hogy az érdekeltek, közöttük a nem jogászok is, a lehetőséghez képest *gyorsan tudjanak tájékozódni* a törvényben, amit pedig azáltal lehet leginkább biztosítani, ha a törvényhozó a biztosításnak a *gyakorlati életben* jelentőségre szert tett egyes nemeit önállóan, esetleg külön törvényben szabályozza.

Kétségtelen ugyan, hogy ez a kritika bizonyos tekintetben túlzott. Mert bármekkora eltérések vannak is a biztosítás *egyes nemei* sőt ágai között, mégis, a *magánbiztosítás a maga*

¹⁶⁾ Art. 4. „Dans tous les cas où l'assureur se réassure contre de risques qu'il a assurés, il reste seul responsable vis-à-vis de l'assuré.

egészében egységes jogterület, amely közös alapelveknek az uralma alatt áll. Már pedig a *jogbiztosságnak* nyilvánvaló postulatuma, hogy az azonos törvényhozói alapgondolat a lehetőséghez azonos *külső formában* is jelenjék meg, ez pedig az érintett kívánság megvalósítása esetében azt hozta volna magával, hogy a törvényhozó egy és ugyanazt a rendelkezést annyiszor ismételjen meg *változatlan szövegezéssel*, ahány ágát vagy nemét a biztosításnak épen szabályozni óhajtott. Ehhez képest azzal, hogy a törvényhozó a magánbiztosítás *alapvető elveit* egybefoglaló *általános rendelkezéseket* állapított meg, nemcsak, sőt elsősorban nem a jogi didaktika szempontjára volt tekintettel, hanem a biztosítás lényegéből folyó szükségletnek tett eleget.

Másfelől azonban bizonyos az is, hogy az ily általánosító, abstraháló eljárás a törvényben nem egészen veszély nélküli, mert túlzásaiban odavezethet, hogy a törvényhozó oly feladatra vállalkozik, amelyet teljesíteni nem ő, hanem a *tudomány* hivatott és képes. Paradoxként tűnik fel talán, de sok bölcsesség van abban, amit egy régi római jogfilozófus akként fejezett ki, hogy: *aliter leges, aliter philosophi tollunt astutias, leges quatenus manu teneri possunt, philosophi quatenus ratione et intelligentia*; ami más szavakkal annyit jelent, hogy az *abstrahálás nem a törvényhozónak, hanem a tudománynak a feladata*. Egészen más következménye van ugyanis annak, ha a *tudomány téved* az ő absztrakt fogalmi meghatározásaiban, s megint más, ha a *törvényhozó téved*. A *tudomány* tévedésének nincs *autorativ* jelentősége, míg a törvényhozó tévedése hátrányosan befolyásolja magának a tudománynak a fejlődését is, mert hiszen a törvényt *értelmező* munkájában a tudomány is kötve van a törvény felállította elvont fogalomhoz. S annak, aki egy kissé is figyelmes szemmel nézi a római nép *törvény-szerkesztő metodusát* s a kodifikációnak mai technikáját, nem fogja figyelmét elkerülni az a különbség, amely a római és a modern törvényszerkesztés metodikája között épen a szóban levő szempontból fennáll. A római civiljog annak köszöni fejlődésének oly magas fokát, hogy kodifikált törvényi jogszabályaiban csak a nélkülözhetetlen alapot nyújtotta, amelyre támaszkodva a jogélet szükségleteit a jogtudósok konkrét casuistikája és a *praetor edictumai* elégitették ki. Ezzel szemben a modern törvényalkotásoknak egyik jellemzője, hogy sokszor

tisztán *tudományos* feladatok megoldását is célul tűzik ki, összetévesztvén a törvényhozónak és a tudósnek a feladatát. Ehhez képest, ha annyira talán nem is mehetünk el, mint a németek egyik híres professora, *Kuhlenbeck*,¹⁷⁾ aki a modern törvényalkotás *legnagyobb veszedelmét* látja az abstrahálásra hajlamos ebben az eljárásban, mindig megszívlelendő marad az intelem, amelyet *Gierke* a német polgári törvénykönyv bírálatával kapcsolatban úgy fejezett ki, hogy a törvényhozónak rendelkezései megállapításában *szerénynek és takarékosnak* kell lennie.¹⁸⁾

Ez a szempont fokozott mértékben áll a *biztosítási szerződési jogra* épen ama nagy eltérések folytán, amelyek a biztosítás különböző nemei tekintetében fennállanak. Nem egy gyakorlati biztosítási szakembertől hallottam azt a kijelentést, hogy a biztosítás számos nemét a „biztosítás” elnevezésen felül más alig kapcsolja egybe, amely kijelentés mindenesetre helyesen érzékelteti meg azt az elvet, hogy tankönyvbe illő általános oly tételeknek a megállapításától, amelyekről a felek amúgy is szabadon eltérhetnek — s amely rendelkezésekre a jelen fejtegetések vonatkoznak — a törvényhozónak a lehetőséghez képest tartózkodnia kell. Ahol egyetlen biztosítási nemnek, mint pl. a viszontbiztosításnak, amely pedig valamennyi biztosításra vonatkozik s így igazán általános jellegű, oly sok faja van, mint az általános, a különös viszontbiztosítás, a viszontbiztosítás egyes konkrét veszélyek ellen, továbbá a fakultatív vagy obligatorius (még pedig egyoldalúan vagy mind a két félre nézve), végül a kvotalis vagy excendes viszontbiztosítás, — ott általánosító dispositív rendelkezésekkel — *Gierke* intelmének megfelelően — a törvényhozónak takarékoskodnia kell. *Mert mennél több az általánosító dispositív szabály, annál több „helytelen jog”,* ha az általános feltételek a törvény rendelkezéstől eltérnek. Hiába mondja a N. (49. §.), mintegy reminiscenciájaként a BGB. 249. §-ának, hogy a kártérítést pénzben

¹⁷⁾ Veröffentlichungen des d. Vereins f. V. W. id. k. 83. I.

¹⁸⁾ Kritik des Bürgerlichen Gesetzbuches: „Jeder Versuch das Rechtsleben in Formeln zu bannen und die Entwicklung der Zukunft zu meistern, muss scheitern. Alles Menschenwerk ist Stückwerk. Will es mehr sein, will es leisten, wass nur göttliche Voraussicht vollbringen könnte, so stützen selbst seine Tugenden Verderben. *Ein weises Gesetzbuch muss bescheiden sein.*“

kell teljesíteni, ez ily általánosságban a gyakorlatban mégsem áll (üvegbiztosítás, balesetbiztosítás).

X. Mindez — úgy vélem — meggyőzhet arról, hogy a súlypontja a biztosítási szerződésből eredő jogviszonyok szabályozásának a N. szempontjából sem a diszpozitív szabályokban van, hanem a kényszerítő jellegű azokban a rendelkezésekben, amelyek az „egyensúlynak” a biztosítását célozzák a felek között. És ez áll a N.-en felül valamennyi újabb biztosításjogi törvényalkotásra, kivéve a szerződési jognak az 1923. évi orosz polgári törvénykönyvben, a kötelmi jog egy részeként napvilágot látott szabályozását, amely a fentebb érintett törvényalkotásoktól merőben elüt, nem ugyan annál fogva, mert sokszor valósággal eltorzítja a német törvénynek rendelkezéseit, bár egyébként ugyancsak szorosan símul ehhez az alkotáshoz, hanem mert ellentétben a modern biztosítási jog nemzetközi fejlődésének egész irányával, a *szerződő félre csak terhet* ró s őt valósággal minden jogtól megfosztja. Épen ezért akkor, amidőn a modern biztosítási szerződési jognak azt az *alapvető kérdését* vesszük szemügyre, hogy az érintett kényszerítő jellegű szabályozást az újabb törvényalkotások vagy javaslatok mi módon viszik keresztül, s főként, melyek azok a területei és kérdései a szerződésből eredő viszonyoknak, amelyek tekintetében a kényszer alkalmazzák, más szavakkal, mi a *mértéke* a kényszer alkalmazásának, — az említett orosz szabályozást figyelmen kívül hagyhatjuk.

XI. a) Az 1908. évi máj. 30. napján kelt *német törvény* a szerződési szabadság elvéből kiindulva, a kényszerítő szabályokat mint *kivételeket* állapítja meg. E kényszerítő rendelkezések nagyobb része csupán az *egyik fél*, a biztosító szempontjából kényszerítő, amennyiben bizonyos vonatkozásokban *korlátozza* a biztosítónak szabadságát az üzleti terv alkotó elemét tevő általános feltételeknek a megállapításában, s csak egy viszonylag elenyésző hányada a szóban levő rendelkezéseknek olyan, amelyeknek kényszerítő jellege közjogi vagy erkölcsi tekintetekből *abszolút* hatályú, úgy hogy e rendelkezésektől eltérni *még a szerződő fél javára sem lehet*.¹⁹⁾ Az ebben az értelemben absolute vagy csak relative kényszerítő rendelkezések *mellé* sorakozik a N.-ben a *diszpozitív* rendelkezések nagy

¹⁹⁾ V. ö. N. 8. §., 51. §. II., 59. §. III., 64. §. III., 81. §. III., 87. §., 184. §. III.

száma, amelyek vagy csak merőben doktrinális jelentőséggel bírnak (49. §.), vagy pedig olyanok, amelyek *normaajánlúsként* jöhetnek számba egyrészt a *biztosító vállalatok*, másrészt a *felügyelő hatóság* irányában.²⁰⁾ A törvénynek *sükségképi* tartalmát azonban a *relative kényszerítő* rendelkezések teszik, mert *csupán ezek azok*, amelyek *törvény hiányában* nem hatályosulnának, tekintve, hogy közjogi vagy általános erkölcsi szempontok, amelyek az eltérést tőlük *abszolút módon* tiltanák, fenn nem forogván, ily törvényi rendelkezés hiányában mi akadály sem lenne annak, hogy azokat a biztosító a szerződő fél *hátrányára* megváltoztathassa. E *relative kényszerítő* rendelkezéseknek az *áttekintését* azonban a N. rendszerében megnehezíti az, hogy a törvény *esetenként* szabja meg, tulajdonít-e valamely rendelkezésnek az említett értelemben *relative kényszerítő* hatást, ami a törvény alkalmazásában sok kétségre és bizonytalanságra vezetett.²¹⁾

b) Míg a N. tüzetesen rendezi a biztosítási szerződésből eredő viszonyokat s sokszor a részletekbe is olyannyira belemerül, hogy a legújabb francia javaslat indokolása nem áttallotta a törvényt szörszálhasogatónak (*minutieuse*) jellemezni, addig kortársa, az *1908. évi ápr. 2. napján kelt sweizi törvény* a részletek érintésétől, neinkülönben absztrakt szabályok megállapításától gondosan óvakodik. Abban azonban megegyezik a N.-el, hogy a szerződési szabadság elvének alapulvételével a *kényszerítő rendelkezéseket kivételként* kezeli, ám oly elrendezésben, amely a német rendszernél sokkal egyszerűbb és világosabb. Negyedik részében ugyanis „*kényszerítő rendelkezések*“ (*Dispositions impératives*) cím alatt *egybefoglalja* a szerződéses megállapodással meg nem változtatható rendelkezéseket, még pedig két csoportban, az egyikben (Art. 97.) azokat, amelyeket *egyáltalán nem*, a másikban (Art. 98.) azokat, amelyeket csak a *szerződő fél* vagy az igényjogosult *hátrányára* nem lehet módosítani (*Prescriptions qui ne peuvent être modifiées au détriment du preneur d'assurance ou de l'ayant droit*).

²⁰⁾ A dispositív szabályok e nagy számának megállapítására befolyással volt mindenestre a törvényhozónak az az elvi álláspontja, hogy a magánjog rendszerében a biztosítási szerződés joga a kötelmi jog különös részének egy fejezetét alkotja.

²¹⁾ V. ö. 5. §., 6. §. II., 11. §., 12. §. III., 14. §. I., 32. §., 34. §. II., 42. §., 47. §., 65. §., 72. §. I., 92. §. II., 110. §. II., 114. §. III., 153. §. II., 154. §. II., 178. §., 183. §.

c) Az 1917. évi dec. 23-ik napján kelt *osztrák törvény* rendszere a szóban levő szempontból hasonló a Sch. rendszeréhez, de annyiban eltér tőle, hogy *csupán a relative kényszerítő* rendelkezéseket foglalja egybe, tehát csak azokat, amelyek tekintetében a törvény kizárja annak a lehetőségét, hogy a biztosító hivatkozassék oly megállapodásra, amely eltér a szóban levő rendelkezésektől a szerződő félnek vagy egyes más érdekelteknek (záloghitelező, a biztosított dolog megszerzője, az életbiztosítás kedvezményezettje) a *hátrányára* s ezeket a rendelkezéseket is *minden egyes fejezet* végéhez fűzött clausulában állapítja meg.²²⁾ Ezzel szemben a sokkal kisebb számú abszolút hatályú kényszerítő rendelkezéseket a törvény esetről-esetre állapítja meg oly terminológiával („nichtig“ vagy „unzulässig“), ami kétségtelenné teszi azt, hogy míg a csupán relative kényszerítő rendelkezéstől eltérő megállapodásra a szerződő fél vagy az érintett többi védett személyek *maguk* hivatkozhatnak, ha a konkrét esetben az eltérés *megítélésük szerint* kedvező az ő szempontjukból, addig az abszolút módon kényszerítő rendelkezéstől ily eltérésnek helye nem csak akkor nem lehet, ha a semmisség megállapítása — sociálethikai tekintetéből — a biztosító érdekét is szolgálja,²³⁾ hanem akkor sem, ha a semmisség éppen a szerződő félnek érdekében állapított meg.²⁴⁾

Az osztrák törvénynek ez a rendszere jellemző azért, mert világos tanubizonysága annak, hogy a *törvényhozó tisztában volt azzal, hogy a szerződési jog szabályozásának a súlypontja a relative kényszerítő szabályokban van*. E felismerést viszont megkönnyítette Ausztriában az, hogy itt különösen nyomultak előtérbe azok a szempontok, amelyek — a fentiekhez képest — a biztosítási szerződésből eredő jogviszonyok törvényes rendezését általában szükségessé tették.

Az osztrák általános polgári törvénykönyv megalkotása óta ugyanis, amelynek szerkesztői a *fuvarozási* biztosítást tekintették a biztosítási szerződés rendszerinti tárgyának²⁵⁾ s

²²⁾ V. ö. a 22., 42., 72., 87., 95., 110., 129., 153. és 163. §-t.

²³⁾ Mint pl. ama rendelkezés körében, amely szerint semmis a túlbiztosítást előidéző szerződés, ha a szerződő fél a túlbiztosítást azzal a *szándékkal* kötötte, hogy a biztosítás révén jogtalan vagyoni előnyt szerezzen, 50. §. II., v. ö. még, 54. §. V., 77. §. I., 122. §.

²⁴⁾ Pl. 7. §., 11. §. I.

²⁵⁾ 1289. §. „Das gewöhnliche Gegenstand dieses Vertrages sind: Waren, die zu Wasser oder zu Lande verführt werden“.

akik csak hosszas megfontolás után tudtak megállapodni abban, hogy a tengeri utazással járó veszély nem az egyedüli, amely elleni védekezés szempontjából a biztosításra szükség van, a törvényhozó hosszú évtizedeken keresztül csupán az 1862. évi általános kereskedelmi törvénykönyvben foglalt azzal a rendelkezéssel járult hozzá a biztosítási szerződésből eredő jogviszonyok szabályozásához, amely a biztosításnak díj ellenében elvállalását kereskedelmi ügyletnek nyilvánította (271. §. 3. p.). Ez a rendelkezés volt az, amely kapcsolatban a törvény 1. §-ának a mi kereskedelmi törvényünk 1. §-ával azonos rendelkezésével, megnyitotta az utat a *kereskedelmi szokás számára* a szerződésből eredő jogviszonyok, mint *kereskedelmi ügyek* elbírálása tekintetében. Csakhogy ennek a kereskedelmi szokásnak itt is meg volt az a sajátja, hogy az nem az egyenlő erővel bíró és fegyverekkel rendelkező felek küzdelmének eredményeként alakult ki, hanem komplexumaként oly üzleti szabályoknak és erkölcsöknek, amelyeket az általános feltételekben a küzdőfeleknek csupán egyike — a biztosító vállalat — alakított ki, s amelyekkel szemben a szerződő felek nagyszámú, de *izolált* tömege tehetetlen volt. *Ezért vált* szükségessé, hogy a szerződő fél vagy egyes más személyek (l. fentebb) érdekében áttörje a törvényhozó a szerződési szabadság elvét, különösen a biztosítási szerződés tartalmának lényegbevágó egyes oly pontjai tekintetében, amelyeknek mikénti szabályozásától függ az, vajjon képes-e a szerződés a biztosításhoz fűződő *nagy közgazdasági értéket* a szerződő fél javára conserválni avagy sem. A tapasztalat Ausztriában is bebizonyította, hogy a szerződési szabadság elvének csorbíttatlan érvényesülni engedése e szempontból kielégítő eredményre nem vezet, nemcsak azért, mert a szerződő fél a (többször apró betűkkel nyomtatott) általános feltételeket nem olvassa el vagy elolvasás esetében sem érti meg, hanem főként azért, mert *önmaga* képtelen a védekezésre az oly kikötésekkel szemben is, amelyek alkalmasak a biztosítás gazdasági célját megghiúsítani.²⁶⁾

d) A *francia* 1904. és 1920. évi javaslatok a kényszerítő rendelkezéseket ugyancsak *kivételként* állapították meg, de egyben a kényszer alkalmazását a lehető legszűkebb körre szorították, minthogy kimondott céljuk az volt, hogy *kiegészítsék* a

²⁶⁾ Erläuterungen zur V.-Ordnung, 1915. 8. 1.

felek akaratát annyiban, amennyiben eltérő szerződéses megállapodás hiányzik. Az 1904. évi javaslat álláspontjával szemben *Lyon-Caen* szükségesnek vélte, hogy a törvény nagyobb számban állapítson meg tiltó vagy kényszerítő szabályokat, „minthogy a biztosító és a szerződő fél nem a teljes egyenlőség alapján tárgyalnak“ s ennek a felfogásának, abban a jelentésben, amellyel a javaslatot szerkesztő bizottság munkáját a kormány elé terjesztette, kifejezést is adott, annak a megállapításával, hogy a javaslat csupán az igazán súlyos és kimondott visszaélések ellen nyújt oltalmat.²⁷⁾ Az 1924. évi és a legújabb tervezet azonban már eltérően a korábbi tervezetektől, de egyezően az újabb külföldi törvényekkel *lényegesen szaporítja* a kényszerítő rendelkezéseket. De sajátágos módon, az eddig ismertetett törvényalkotásokban a jogszabályok kényszerítő erejének a *megoszlása* tekintetében fellelhető gondolatot a *visszájára* fordítja. 2. §-ában ugyanis *szabályként* állapítja meg *valamennyi* rendelkezésnek kényszerítő jellegét, még pedig mind a két fél irányában, vagyis abszolút hatállyal s e szabály alól csak azokat a rendelkezéseket veszi ki, amelyeket ugyancsak az idézett §. *kifejezetten* mint olyanokat jelöl meg, amelyekről a felek eltérhetnek.²⁸⁾ A törvényhozói indok az, hogy a kényszerítő rendelkezések nagyobb számban vannak azoknál, amelyek csupán a felek akaratának értelmezésére szolgálnak. Amennyire kétségtelen azonban, hogy az ily elrendezése a jogi normában rejlő erőnek túl lö a célon, mert nem veszi tekintetbe, hogy a kényszerítő szabályok *halmozásának* határt szab a biztosítás *technikája*, hogy az túlságosan *megdrágítja* a biztosítást, s szem elől téveszti azt is, mily hátrányosan befolyásolhatja a kényszernek ily *túltengése* a biztosításügy *fejlődését*, különösen pedig az üzleti technika haladását, — oly szempontok, amelyekre alább még reátérünk —, ép annyira nélkülözi a logikát az, hogy a javaslat az érintett általános szabálynál fogva *már amúgy is* kényszerítő hatályú több rendelkezése tekintetében még *külön is* kiemeli, hogy ellenkező megállapodás

²⁷⁾ *Hémar*d: Entwurf eines französischen Versicherungsvertrags-gesetzes, Z. i. die ges. V. Wissenschaft. 1926. 2. füzet 216. és köv. l.

²⁸⁾ Ne peuvent être modifiées par convention les prescriptions de la présente loi, sauf celles qui donnent aux parties une simple faculté et qui sont contenues dans les articles 6, 10, 11, 23, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 45, 50, 51, 52, 56, 65, 70, 73, et 74.

nem jöhet figyelembe,²⁹⁾ vagy hogy az ellenkező megállapodás semmis.³⁰⁾

e) Az új *svéd törvény* lényegileg a német rendszert fogadja el: a kényszerítő rendelkezéseket *kivételként* állapítja meg, feles módon hangsúlyozva, hogy a törvény által kifejezetten kényszerítőnek nem nyilvánított minden szabálytól a felek szabadon eltérhetnek.³¹⁾

Egy vonatkozásban azonban a svéd törvény újítást tartalmaz, amelyet csak a *határtalan bizalom* indokolhat, amellyel a törvényhozó a bíróságoknak gyakorlata mellett *maguknak a biztosító vállalatoknak üzleti gyakorlata* iránt is táplál. A törvény 34. §-a értelmében ugyanis, ha a szerződésnek oly kérdésre vonatkozó valamely kikötése, amely kérdés magában a törvényben szabályozva nincs, *nyilvánvalóan méltánytalan* helyzetet teremtené, mellőzni lehet azt, ha érvényesítése nem állana összhangban a felek érdekeinek méltányos kiegyenlítését szem előtt tartó helyes biztosítási gyakorlattal.³²⁾

Ennek a rendelkezésnek hatása ugyanis az lesz, hogy *vég-eredményben* magukból az érdekelt vállalatokból alakult szervezetnek a véleménye fogja eldönteni, vajjon az általános feltételekbe felvett valamely kikötés összeegyeztethető-e a solid, a tisztességes vállalatoknak üzleti gyakorlatával s hogy ehhez képest a szóban levő kikötésnek érvényesítése a konkrét esetben megengedhető-e vagy sem. *Indokául* pedig az érintett rendelkezésnek két irányú megfontolás is szolgált. Az *egyik* az, hogy alkalmas eszköznek látszik arra, hogy a törvényhozó elkerülje túlsok kényszerítő szabálynak a megállapítását, ami nemcsak a fentebb már érintett abból a szempontból kívánatos, mert kényszerítő szabályok túltengése károsan befolyásolhatja a biztosításügy fejlődését, hanem azért is, mert minden elképzelhető esetet amúgy sem lehet kényszerítő szabályozás alá vonni. A *másik* megfontolás, amely sugalmazta a szóban levő rendelkezést, annak a szempontnak helyes felismerése, hogy kényszerítő szabályok megállapításának *nem*

²⁹⁾ „Nonobstant toute convention contraire“, pl. Art. 12., 20., 43.

³⁰⁾ Pl. Art. 16. VII., Art. 19. V.

³¹⁾ 3. §. Német szövegben: Eine im Versicherungsvertrag vereinbarte Bedingung, die von einer Vorschrift dieses Gesetzes abweicht, kann dessenungeachtet geltend gemacht werden, es sei denn, dass im Gesetze die Abweichung als *unzulässig* erklärt wird.

³²⁾ „God sed vänja“, dán-norvég szövegben: „God försikringspraxis.“

egyedüli célja a gyöngébb félként szereplő szerződő félnek megoltalmazása az „erősebb” biztosító túlkapásai ellen, hanem célja ezen felül a *solid vállalatoknak* megvédése és megkímélése azoktól a hátrányos következményektől, amelyeket lelkiismeretlen vállalatok eljárása gyakorol a biztosítási gyakorlatnak és ezzel magának a biztosításügynek a fejlődésére. A törvényhozó úgy találta, hogy a svéd vállalatoknak nem ritkán kétségtelenül szigorú általános feltételei az üzleti gyakorlatban a culantériának oly magas fokával párosultak, amely *érdemessé* teszi ezt az üzleti gyakorlatot arra, hogy azt a törvényhozó — kisebb-nagyobb *revisiónak* alávetve — a maga részéről is *szen-tesítse*. E szentesítésnek *külső kifejezője* az említett rendelkezés, mert annak értelmében a bíróság nem szegheti el az általános feltételekbe felvett valamely kikötés érvényesítésének a lehetőségét anélkül, hogy előzően a biztosító vállalatok *erre hivatott szervezetének* véleményét ki ne kérné. Ily módon maguknak az érdekelt vállalatoknak a kezébe van elsősorban letéve, hogy *örködjenek a biztosítási üzleti gyakorlat tisztessége* felett és ezzel biztosítsák, hogy a *solid vállalatok nevelő hatása* a visszaélésekre hajlamos vállalatokra minél erősebben hatályosulhasson.³³⁾

Egyébként a svéd törvény szóban levő rendelkezésének jelentősége korántsem oly nagy, mint ahogyan azt prima vista gondolni lehetne; hiszen azokat a *legszenbetűnőbb* eseteket, amelyekben a biztosítási feltételek csakugyan méltánytalanul súlyos helyzetet teremthetnek a szerződő fél hátrányára, *már maga a törvény* figyelembe veszi s így túlzott az az aggodalom is, amelyet *Ehrenzweig* (id. h. 119. l.) hoz fel a rendelkezés ellen abból a szempontból, hogy az alkalmas eszköz lesz egyesek kezében arra, hogy a vállalatra *pressiót* gyakorolhassanak, aminek folytán a *jogbiztosság* a kodex meglétében kisebb lesz, mint volt a biztosítási jog kodifikálatlan állapotában.³⁴⁾

³³⁾ Ugyanaz a gondolat, amelyből kiindulva a tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V. törvényünk a kereskedelmi és iparkamarákat avatja a tisztességes kereskedelem őreivé, midőn egyrészt a tisztességtelen versennyel kapcsolatos minden perben biztosítja a kamarák hatékony közreműködését (41. §.), másfelől kötelezővé teszi a kamaráknál a tisztességtelen verseny kérdésében felmerült viták felett — bizonyos esetekben — döntésre hivatott választott bíróságoknak a létesítését. (44. §.)

³⁴⁾ L. *Palme* is: Die nordischen Entwürfe zu einem Gesetz über den Versicherungsvertrag Z. für die g. V. W. 23. köt. 163. l.

XII. Amennyire a fentebb adott rövid áttekintés is meggyőzhet arról, hogy a szerződési biztosítási jogot szabályozó újabb kódexek *a szabályozás lényegét kényszerítő rendelkezések megállapításában* látják, annyira *változó* képet mutat ennek a gondolatnak a *részletekben* megvalósítása, jelesül a kényszernek alávetett *egyes* rendelkezéseknek a kiválogatása. De ezen nem is csodálkozhatni, ha meggondoljuk, hogy a kényszernek mely területen vagy kérdésekben leendő alkalmazását elsősorban az illető ország népének szokásai, általános jellemvonása, a gazdasági viszonyok mikénti alakulása befolyásolja, miért is az ebben a kérdésben való állásfoglalást nem általános hatályú *elvi megfontolások*, hanem a törvényhozónak az *illető ország konkrét szükségleteiből* és helyzetéből merített megítélése irányítván, a megoldásnak nemzetek szerint változónak kell lennie.

A kényszerítő rendelkezések tarka képet nyújtó változatosságát meggyőzően bizonyítja az a tény, hogy míg a *norvég* javaslatnak úgyszólván egyedüli abszolút hatályú kényszerítő rendelkezése a *kárbiztosítás lényegéből* folyó az a szabály, hogy a biztosítás nyerészkedési célra nem szolgálhat s hogy ehhez képest a biztosító a tényleges kárnál többet megtéríteni nem köteles abban az esetben sem, ha a biztosítási összeg a káreset bekövetkezésekor a biztosítás tárgyát tevő érdeknek pénzben kifizetett értékét meghaladja, addig a N. az ugyanezt az elvet kimondó 55. §-ának kifejezetten nem tulajdonít kényszerítő erőt, bár az irodalom és a bírói gyakorlat *egybehangzóan* állapítja meg, hogy annak abszolút kényszerítő hatálya van,³⁵⁾ az O. szempontjából pedig az *ugyanezt az elvet* inkorporáló 52. §-t egyenesen *dispositivnak kell tekintenünk* (ex 72. §.), amiből az mindenestre következik, hogy az ellenkező megállapodás nem érvénytelen, de viszont semmiesetre sem következtethető belőle az, hogy az ily megállapodás *biztosítási jogigényt* is alapítana meg.

De ezen felül is számos példával lehet igazolni azt, hogy a kényszernek kialakítása mennyire változó, sőt ingadozó a

³⁵⁾ *Gerhard—Manes*: Kommentar, 1908. 256. l.: „Das Gesetz legt dem §. 55. nicht ausdrücklich zwigende Kraft bei; gleichwohl ist daran festzuhalten, dass die Regel im Wesen der V. begründet ist und deshalb durch Privatwillkür nicht ausgeschlossen werden kann“; l. az itt idézett bírói határozatokat is.

különböző törvényalkotásokban. Csak egy-néhány jellemző példára kívánjuk a figyelmet az alábbiakban reáirányítani.

Már az *abszolút és a relatív kényszernek az elhatározása* sem megy végbe teljesen egyöntetűen. Így a N. semmisnek nyilvánítja a biztosítási jogviszonynak *hallgatólagos meghosszabbítására* vonatkozó megállapodást, amennyiben a mindenkori meghosszabbítás egy évnél hosszabb időre terjedne (8. §.), míg az O. beéri e vonatkozásban a relatív kényszerrel (18. §. I. 22. §.), még pedig helyes okkal, minthogy itt közérdek megóvásáról nincs szó, viszont épen a szerződő felet érintheti adott esetben a legérzékenyebben, ha a biztosító a biztosítási eset bekövetkezte után a megállapodás semmiségére hivatkozhatik.³⁶⁾ Az új svéd törvény pedig — ugyancsak a relatív kényszer gondolkörében maradván — a meghosszabbítás hatályosságához egyszerűen csak annyit kíván meg, hogy a biztosító legkésőbbben a felmondási idő lejártát egy hónappal megelőzően *emlékeztesse* a szerződő felet a megállapodásra. A törvényhozói rációnak ezzel csorbíthatatlanul elég van téve.

Egészen különleges módon alkalmaz továbbá abszolút kényszert a *sweizi* törvény abban a kérdésben, hogy a tűzbiztosítás körében *mely érték szolgál alapjául* a biztosító által teljesítendő *kártérítésnek* bizonyos javak tekintetében (63., 98. Art.), míg a megfelelő szabályoknak a német (86., 88. §.) és az osztrák (76. §.) törvényben csak dispositív ereje van.

Még inkább észlelhető azonban az *ingadozás a relative kényszerítő szabályoknak* abban az alapvető kérdésben megállapítása tekintetében, mely *veszélyeket* fedez a biztosítás, mily terjedelmű a veszély szempontjából a biztosító szolgáltatási kötelezettsége. Jóllehet ugyanis alapelveként érvényesül valamennyi törvényalkotásban az a tétel, hogy a *szerződés* hivatott megállapítani a biztosítót terhelő veszély terjedelmét, s hogy ehhez képest a biztosító *belátása szerint* szűkítheti vagy tágíthatja az általa elvállalandó „veszély terjedelmét“, mégis, ez a tétel sem érvényesül csorbíthatatlanul.

A N. ugyan kivétel nélkül érvényesíti az érintett elvet,³⁷⁾ de a *sweizi* és az osztrák törvényben nem egy esetben láthat-

³⁶⁾ *Ehrenzweig*: Grundlinien, 120 l.

³⁷⁾ Az öntudatlan állapotban vagy elmezavarban elkövetett *öngyilkosság* esetére a felelősségnek kényszerítő hatállyal megszabása (169. §. II.; 172. §.) sem kivétel, minthogy itt a risikókizárás lényegileg már jogvesztés kikötését foglalja magában.

juk az érintett elvnek az áttörését. Így a Sch. a *felelősségbiztosítás* körében a N. által *üzleti vállalat üzemével* járó felelősség biztosítása esetére a biztosítás hatálya alá eső *személyek köre* tekintetében megállapított dispositív szabályt (151. §. 1.) kényszerítő erővel ruházza föl (59., 98. §.); míg az O. az érintett szabályt inkorporáló 123. §-ának — a N.-hez hasonlóan — dispositív erőt tulajdonít ugyan, de már a háztartáshoz tartozó vagyontárgyaknak, mint dologösszeségnek *tűz ellen biztosítása* körében a N.-nek ugyancsak a biztosítás által fedezett *személyek köre* tekintetében *ugyancsak dispositív* jellegű rendelkezését (85. §.) kényszerítővé változtatta (75. §.), holott az alapgondolat a kétféle biztosításnak a *fedezett személyi kört* érintő vonatkozásában ugyanaz. Továbbá az O. ugyancsak a *felelősségbiztosítás* körében kényszerítő hatállyal állapítja meg, hogy a biztosítás kiterjed a károsult által a szerződő fél irányában támasztott kártérítési követelés ellen bíróság előtti vagy bíróságon kívüli *védekezés költségére* (121. §.), holott az alapul szolgált rendelkezés a német törvényben (150. §.) csupán dispositív.

Ugyancsak a szóbanlevő jelenség észlelhető a sweizi törvénynek fenntebb már idézett 63. §-ban, amely (II.) absolut kényszerítő hatállyal terjeszti ki tűzbiztosítás körében a biztosító felelősségét arra az esetre, amidőn biztosított dolgok a tűzeset folytán *veszendőbe mentek* (disparition), holott a német (83. §.) és az osztrák (73. §. II. 87. §.) törvény szerint ez a felelősség kizárható vagy feltételhez köthető.³⁸⁾ A *francia* javaslat e tekintetben követi a sweizi törvényt, de megengedi annak a bizonyítását, hogy az elveszés lopás folytán következett be.³⁹⁾

Mindezekben az esetekben a biztosítót terhelő *primär* veszélyről van szó, arról, amelyet a biztosító törvényeinek szavajárása szerint „átvállal” vagy „visel”.⁴⁰⁾ E szóhasználatnak

³⁸⁾ A német biztosító vállalatok ezt a felelősséget csak arra az esetre vállalják, ha a szerződő fél a tűzesettől számított bizonyos rövid idő (legfeljebb három nap) alatt bejelenti az elveszést (eltűnés, lopás) a helybeli rendőrhatalóságnak; l. *Gerhard—Manes* id. m. 386. l. s az itt idézett általános bizt. feltételeket.

³⁹⁾ Art. 43. L'assureur répond de la perte ou de la disparition des objets assurés survenue pendant l'incendie, à moins qu'il ne prouve que cette perte ou cette disparition est provenue d'un vol.

⁴⁰⁾ N. 129. §. I. „trägt . . . alle Gefahren“, Sch: 24. §. „Die Gefahr . . . getragen hat.“

annyiban jogosultsága is van, hogy a biztosítási eset („befürchtete Ereignis“, Sch. Art. 9.) által a szerződő fél (biztosított) vagyonában tényleg vagy csak fiktilve kiváltott szükségletet *épen a biztosítási szerződés* hárítja át a szerződő félről a biztosítóra, akinek a szempontjából a veszélyátvállalás vagy veszélyviselés a „felelősség“ jelentőségével bír. De épen ezért, nem szabad szem elől téveszteni azt, hogy a biztosítót terhelő ez a veszély *nem azonos a szerződő felet fenyegető veszéllyel*; az utóbbi kártokozó bizonyos esemény bekövetkeztének a lehetőségére utal,⁴¹⁾ holott a biztosítót terhelő veszély alatt az eseménynek *következményét* értjük a *biztosító szempontjából*, vagyis az ő *felelősségét*. A szerződő felet fenyegető veszély alapját és terjedelmét az a *vonatkozás* szabja meg, amely őt valamely vagyontárgyhoz vagy személyhez fűzi, s amely vonatkozásnál fogva az illető tárgyat vagy személyt érő valamely esemény (a biztosítási eset) neki kárt okozhat (érdek), míg a biztosítót a fentiekhez képest terhelő veszély *alapja a biztosítási szerződés és terjedelmét is a szerződés* hivatott — mint említettük — megszabni.⁴²⁾ Épen ez az az elv, amelyre fentebb utaltunk, s amelytől az idézett törvényi rendelkezések eltérést tüntetnek fel.

De ugyanezt az eltérést a veszélynek fentebb „primär“-ként megjelölt nemén felül észlelhetjük az u. n. „sekundär“ veszély szempontjából is, amely főként a risikónak a biztosítási eset bekövetkezte *után* kialakulására vonatkozik. A biztosító ugyanis az ő egész üzemének mint *tömegjelenségekre* alapított üzemnek a vitelében az egyes biztosítási jogviszonynak *normális lebonyolódását* tartja szem előtt. Ha most már a *konkrét esetben* a biztosítási jogviszony a számításba vett normális módtól a *biztosítóra kedvezőtlenebb* lefolyást nyer, *ami különösen a szerződő félnek* (kiváltképen a biztosítási eset bekövet-

⁴¹⁾ N. 2. §. II. „Die Möglichkeit des Eintritts des Versicherungsfalles“; ugyanigy O. 7. §. I.

⁴²⁾ A biztosítás lényegének tüzetesebb elemzése arról is meggyőzhet, hogy a biztosító „veszélyviselése“ nem merül ki abban, hogy ő a szerződés alapján pénzbeli vagy pénzértékű egyéb szolgáltatást köteles teljesíteni; hanem *ezen felül* felöleli a biztosítónak *mindazt a tevékenységét*, amely arra irányul, hogy e kötelezettség *előkészítették*. Ez az *előkészítő tevékenység ugyancsak egyik megjelenési formája* a biztosító szolgáltatásának. A biztosítási eset bekövetkezte *konkretizálja* csupán a szolgáltatásnak ezt a formáját pénzbeli vagy pénzértékű egyéb szolgáltatássá.

kezte után tanusított) *magatartása folytán következhetik be*, biztosítástechnikai szempontból *hiányos* tényállással állunk szemben. Hogy az ily tényállás befolyásolni fogja a biztosító szolgáltatását, minden biztosításban bennerejlő oly veszély, amelyet a biztosítási tudomány sekundär veszélynek nevezett el. A N. azoknak a rendelkezéseknek, amelyeket a biztosítót fenyegető ennek a „sekundär“ veszélynek az *elhárítása* vagy *csökkentése* érdekében állapít meg, minők a 62. és a 63. §-nak a kárenyhítési kötelességre és az ezzel járó költségre vonatkozó rendelkezései, vagy a 66. §-nak a kármegállapításra vonatkozó szabályai, csupán dispositiv erőt tulajdonít s követi őt ebben a Sch. is (v. ö. 61., 67., 70., 98. Art.), ellenben az O. az idevonatkozó rendelkezéseket (56., 57. §.) kényszerítő erővel ruházza fel. (72. §.)

Az érintett és még egyes más kivételeket nem tekintve, a *riziko terjedelmének* a megállapításában a modern törvényhozások a biztosító kezét *általában nem kötik meg* s ami kívánni valót a biztosítási feltételek itt-ott e tekintetben fenn hagynak, annak korrekcióját a felügyelő hatóság präventiv ellenőrző tevékenységére bízák, — oly szempont, amely — mint alább még reá utalunk — általában döntően befolyásolja a törvényhozónak a kényszer alkalmazása tekintetében leendő állásfoglalását.

És a szolid biztosító vállalatoknak eléggé fel nem becsülhető érdemüül kell betudni, hogy a hatósági felügyelet körében teljesíthető erre a beavatkozásra általában nem sokszor kell a sornak kerülnie. Nemcsak a külföldi, de hazai vállalatainak is a *kárbiztosítást* a veszélyeknek oly nemeire terjesztik ma már ki, amelyeknek bevonására a biztosításba a fejlődésnek fenntebb érintett patriarkalis korában gondolni sem lehetett, az *életbiztosítás* pedig úgyszólván már csak arra vár, hogy a technika fejlődésével kigyomlálja *egyes risikók kizárására* vonatkozó azt a kis számú záradékot is, amelyeket ma még alkalmazni kénytelen. Hazai vállalataink feltételeinek immár általánosnak tekinthető az a rendelkezése, amely *még a beszámítható állapotban elkövetett öngyilkosság* esetére is érintetlenül hagyja a biztosító felelősségét, ha a biztosítás bizonyos időn (1—2 éven) át hatályban volt, elég bizonyság az említett tétel mellett.⁴³⁾

⁴³⁾ L. Nagy F. id. m. II. 466. l.; Ehrenzweig: Grundlinien, 122. l.; v. ö. az Első Magyar Ált. biztosító társaság általános feltételei 20. §-ának b) pontját.

Ehhez képest ha *Hagen*⁴⁴⁾ a német vállalatok általános *balesetbiztosítási* feltételeinek egyes — a hazai vállalatok általános feltételeiben foglalt rendelkezésekkel egyébként azonos — oly kikötéseiről tesz említést, amelyeket csak „kuriosumnak vagy ízléstelenségnek lehet tekinteni“ s amelyek „erősen beleütköznek az általános jogérzésbe“, mert komoly üzleti szükség nyilvánvalóan nem indokolja azokat,⁴⁵⁾ ezt csak az itt-ott túlhajtott üzleti óvatosságnak jogos kritikájául tekinthetjük anélkül, hogy e kritikát általánosítani lehetne és szabadna.

XIII. Jóllehet a fentiekhez képest a *kényszer* gondolatának a *részletekben* megvalósítása a modern biztosítási törvényekben sok ingadozást mutat, mégis *fellelhetők* bennük bizonyos *alapvető szempontok*, amelyek a kényszer alkalmazása tekintetében *általában* irányadóul szolgáltak (A.), s feltalálhatók a biztosítási jogviszonynak azok a vonatkozásai is, amelyek tekintetében a kényszer alkalmazását *egyaránt* szükségesnek tartották. (B.)

Ad (A.) XIV. Valamennyi újabb törvényalkotást bizonyos *tartózkodás*, sőt — a N. tekintetében bátran állíthatni — *bölcs mérséklet* jellemzi a kényszerítő rendelkezések megállapításában. E tekintetben csak a legújabb *francia* javaslat alkot kivételt, amely rendelkezéseinek — mint láttuk — *általában* kényszerítő erőt kíván tulajdonítani. A többi törvényalkotást azonban erre az *önmérsékletre* nagyon is megfontolt körülmények késztették, amely okok egy-némelyikére legyen szabad ezúttal a figyelmet reáirányítani.

a) A biztosítás intézményének egyik legjellemzőbb saját-sága az a *soha meg nem szűnő mozgékony-ság*, amellyel folyton újabb és újabb célokat és feladatokat tűzve maga elé, igyekszik a tényleges viszonyokhoz és a mindenkori szükségletekhez alkalmazkodni. Épen ezért *fejlődése lezártnak sohasem tekinthető*; ha pedig az utóbbi két-három évtized történetét tartjuk szem előtt, úgy azt kell mondanunk, hogy a *biztosítás* *szociális problémákkal telített koroknak valóságos specialitásává nőtte ki magát*. A folytonos haladásra törő munka pedig, amely épen a biztosítást annyira jellemzi, a biztosításnak régóta ismert ágai

⁴⁴⁾ *Ehrenberg*-féle Handbuch des Handelsrechts. VII. köt. 2. rész 523. l.

⁴⁵⁾ Pl. az a kikötés, hogy a biztosítás nem fedezi a vakbélnek vagy függelékének gyulladását; a bárminő műtétnél — ideértve a körömvágást is (!) — szenvedett baleseteket; a rovarcsípéseket és következményeit.

vagy nemei tekintetében is bizonyos *állandó* revisiót tesz szükségessé; szükségessé teszi, hogy az újabb szociális és egyéb tapasztalatok alapján gondos kritika tárgyává tegyünk az eddig kialakult szokást s az ezt megrögzítő általános feltételeket, mert csak az ily kritika képes reámutatni egyes *tévedésekre*, amelyek még oly időből származnak, amidőn széles látókörű tudományos alap hiányában a biztosítás csupán *mesterség* volt s inkább csak a pillanatnyi szükséglet kielégítésére vállalkozhatott.⁴⁶⁾ Ennek az állandó kritikai munkának az *életbiztosítás* körében jellemző példája az a revízió, amelynek ez a gyakorlat különösen Németországban a Zillmer-féle tartalékolási methodust alávettette. A *kárbiztosítás* körében pedig az érintett kritikai munkának eredménye a biztosítás nyújtotta védelemnek kiterjesztése nemcsak abban a tekintetben, hogy a tisztán *természeti események* okozta kár jóvátételére irányuló biztosításhoz a biztosításnak oly nemei járultak, amelyek *emberi tevékenység* okozta kár ellen hivatottak védelmet nyújtani (betörés-ellen biztosítás), hanem abban az irányban is, hogy immár fedezetet nyújt a biztosítás az oly kár tekintetében is, amely a *szerződő felet a saját vétkes magatartása* folytán éri (felelősségbiztosítás).

De a *mult kritikáján* felül a *jövő* szükségleteihez alkalmazkodó *reformok* létesítésére irányuló céltudatos és állandó munkának kell tulajdonítani azt is, hogy különösen a világháború óta a biztosítás mind újabb és újabb életviszonyokat ragad meg, mind újabb és újabb szükségleteket elégít ki, egyre újabb és újabb biztosítási ágak, mellékágak, fajok és alfajok terve merül fel, még pedig egyaránt mind a három nagy ágában a magánbiztosításnak: a személy-, a dolog- és a vagyonbiztosítás körében. A személybiztosítási körben az *orvosi vizsgálat nélküli biztosítás*; a *tuberkulózis* elleni biztosítás, mint a *tőkebiztosításnak* egy neme, mely a tuberkulózis veszélyének kitett személyeknek bizonyos díjpótlék ellenében a baj kitörése esetére gyógy-

⁴⁶⁾ Hogy mennyire befolyásolta az egész biztosításügynek a fejlődését a tudományos megalapozás hiánya vagy megléte, mi sem bizonyítja inkább, mint az a tény, hogy a *dologbiztosítás* korábban emelkedett jelentőségre, mint a *személybiztosítás*, épen annál fogva, mert a dologbiztosítás körében tudományos alapra nem volt abban a mértékben szükség, mint a személybiztosítás tekintetében, amely feltételezi az emberi élet valószínű tartalmának megismerését, s ezzel oly tudományos ismeretkört, amelyre csak az újabb időben tettünk szert; *Maues: Versicherungswesen*, 4. kiad. 30. l.

kezelést nyújt, az ú. n. csökkentértékű (pl. műtéten átesett) személyeknek is a biztosításba bevonása; az életbiztosítást a jelzálogüzlettel szerves kapcsolatba hozni kívánó ú. n. *jelzálog-életbiztosítás* (Hypothekarlebensversicherung, vagy Hypothekenamortisationsv.), amely a földbirtok túlságos eladósodásának megakadályozását célozza; az életbiztosítást a lakásinség enyhítésére irányuló törekvés szolgálatába állítani kívánó *lakás-építési biztosítás*, amely különböző módokon — főként amerikai és belga mintára — építési hitelnek életbiztosítás útján szerzését célozza; az általános *balesetbiztosítás* mellett egyes *különleges* balesetek ellen védelmet nyújtó biztosítások, mint a *sportolás*, (turistáskodás, skiezés) veszélyei elleni biztosítás, az *infekcióbiztosítás* orvosok, állatorvosok, ápolók, szülésznők s általában gyógyszeremélyzet részére; a *dologbiztosítás* körében az *árvíz*, továbbá a *fagy* által okozott károk elleni biztosítás; a *robbanás- és esőbiztosítás*, a *lukkérvesztés* elleni biztosítás, s az elméleti szempontból rendkívül érdekes *dologéletbiztosítás*, amelyet Németországban először házak tekintetében vezettek be, majd újabban járóművekre (hajó, vagon, gépkocsi) is kiterjesztették; s végül a *vagyonbiztosítás* körében a hitelbiztosításnak mind erősebb térhódítása, s különösen differenciálódása, ami a tulajdonképeni hitelbiztosítást tevő ú. n. *del-crederebiztosítás* mellett az óvadék- vagy garanciabiztosításnak és az egyes államokban az utóbbi évek során nagy horderejű gazdaságpolitikai kérdés jelentőségére emelkedett *exporthitelbiztosításnak* önállósulásában jelentkezik,⁴⁷⁾ — mindez és a biztosításnak érintett új fajtái (amelyeknek egyike-másika nem ismeretlen hazai vállalataink gyakorlatában sem), szemléltető tanúbizonyossága annak a haladó iránynak, amely a biztosításügyet annyira jellemzi.

A közgazdasági életnek ily természetű ága tekintetében a törvényhozó aligha érezheti magát hivatottnak, hogy kényszerítő szabályok vaspántjai közé szorítsa a szerződésből fakadó jogviszonyokat; ha erre vállalkoznék, a *jövő fejlődésének vágná útját* s még oly becsületes szándékkal véghezvitt szabályozására joggal lehetne mondani a költő szavával: „Ver-

⁴⁷⁾ L. a fejlődésnek erre az újabb irányaira vonatkozóan: *Dorn*: Entwicklungslinien der d. Privatversicherung, Veröffentlichungen des d. Vereins für die g. V. W. XXXVIII. k. 29. köv. I.

nunft wird Unsinn, Wohltat Plage.“ Ez a megfontolás érvényesül a N. és a O.-nak abban a rendelkezésében, amely módot nyújt arra, hogy a biztosításnak a törvényben nem szabályozott vagy *újonnan előálló* nemei tekintetében mellőzni lehessen a törvénynek a szerződési szabadságot korlátozó rendelkezéseit (188. §, 166. §. II.).

A fejlődés hátrányos befolyásolásának a veszélye még abban az esetben sem lenne elhárítva, ha a törvényhozó semmi egyebet sem tenne, mint azt, hogy *kényszerítő módon* egybefoglalja a *szolid régi vállalatok* gyakorlatában már kipróbált és bevált elveket.

Nem szabad ugyanis szem elől téveszteni, hogy a sokszor túlszigorúnak talált azok a rendelkezések, amelyeket az általános feltételek tartalmaznak, egyben a biztosítást kereső közönség *nevelésére* hivatott oly rendszabályok is, amelyek egyben azt célozzák, hogy a biztosításban *érdekeltek összességének* az egyes által károsítása vagy épen kizsákmányolása megakadályoztassék. A biztosításban részesülő minden egyesnek a személyében ugyanis *kettős érdek* található: minden egyes személy, *mint biztosított*, egyben *biztosító* is, minthogy a biztosítási üzem azon az alapgondolaton épül fel, hogy az ugyanannak a veszélynek kitett személyek nagy tömege *veszélyközösséget* alkot, s e közösség tagjai, mint a bajban *osztályos társak* között a kár beállása esetében a kár kiegyenlítettik. Ám épen ezért, *minden fillér, amelyet az egyes az ily kiegyenlítés során kap, az összesség vagyoni hozzájárulásából kerül ki.*⁴⁸⁾ Ha most már figyelembe vesszük, hogy a biztosításnak az okos propaganda eszközei révén is a tömegek mind szélesebb rétegeire kiterjesztésével velejár az is, hogy a közönség mind több és több tapasztalatot szerez a tekintetben, miként lehet a káresetből hasznot húzni, vagy mint széltejben-hosszában hallani lehet, a biztosító vállalatot „*becsapni*” — akkor nagyon is jogosult annak a kérdésnek a feltevése, vajjon a biztosítás fejlődésével nem kell-e az említett „nevelő” rendszabályokat még szigorítani. E tekintetben különösen az életbiztosítás körében alakulhat a helyzet kedve-

⁴⁸⁾ Ez a viszony a kölcsönös biztosító vállalatok körében egészen világos; de ugyanúgy áll lényegileg a részvénytársasági formában folytatott díjbiztosítás szempontjából is, bár itt a „kiegyenlítés”-ben a részvényesek is participálnak.

zötlenül, minthogy itt a biztosító kellő tájékozódását az elvállalható *risiko* tekintetében szerfelett megnehezíti az, hogy a veszély mibenállásának megállapításában a biztosító *fokozott mértékben* van utalva a szerződő fél kötelességszerű közreműködésére s ezt a folyamatot csak elősegíti az, hogy az orvosi vizsgálat nélküli biztosítás is hova-tovább általános szükségé lesz.

b) A kényszer alkalmazásában figyelemmel kell továbbá lenni az egyes biztosítási üzemek *különbözőségére* is, mert ez kizárná azt, hogy nagyobb és kisebb üzemeket a kényszernek *egyenlő erejével* terheljen meg a törvényhozó. *Kizárná*, mondom, mert a valóságban nem zárja ki, újabb törvényalkotásaink kellőképpen nem méltányolván épen ennek a szempontnak jelentőségét. Pedig — hogy a legújabb magyar jogalkotásból merített példára utaljak — nagy kérdés, vajjon az 1927: X. törvény-cikknek a biztosítás hatályának beállta után esedékes díj késedelmes fizetésével kapcsolatban megállapított *megintési eljárása* nem túlságosan terheli-e meg a kisebb intézeteket. A régi, jelentős anyagi erővel bíró, de főként *kipróbált ügynöki személynél* dolgozó intézetek tekintetében lényeges nehézséget kétségtelenül nem okozhat ez a szabályozás, de *kisebb* vagy *új* intézetre oly megterhelést jelenthet, amely hátrányos lehet fejlődésére.

c) Az érintett szempontok már magukban véve is óvatosságra kell, intsek a törvényhozót a kényszerítő szabályok *halmozásában*. Ez az óvatosság azonban még helyénvalóbb az oly törvényhozó részén, amely a biztosító vállalatok hatályos és állandó *felügyeletét* már megvalósította. Ily felügyelet léte esetében ugyanis a felügyelő hatóság ellenőrzése tölti be — legalább részben — azt a szerepet, amelyet a törvényhozó a kényszerítő szabályoknak számhat.

A kényszer megállapításának célja — mint említettük — a *biztosítottak nagy tömegének megvédése* ama sokszor tapasztalt *szigor* ellen, amelyet a biztosító vállalatok általános feltételeikben alkalmaztak. Amíg a biztosító vállalatok hatályos állami felügyelet alatt nem állanak, addig e szigor alkalmazásának csak a vállalatok *versenye* és a biztosítónak *saját jól fel-fogott érdeke* által sugalt *önmérséklet* szab határt. Hogy ily helyzetben a visszaélésekre alkalom bőségesen nyílik, — aligha lehet kétségbe vonni.

Mindez megváltozik akkor, amidőn az *állami felügyeletet* a törvényhozó megszervezi. A felügyeletnek ama rendszere körében, amelyet a modern külföldi felügyeleti törvények⁴⁹⁾ megvalósítottak s amelyeknek figyelembe vételével — főleg az osztrák és a német minta alapján — az 1923. évi idevonatkozó magyar jogszabályok az állami felügyelet mibenállását szabályozzák, a felügyelő hatóságoknak hatályos eszközök állanak rendelkezésre a végett, hogy a biztosítottak érdekeit megóvtalmazzák. Hogy hazai jogunkból merítsük a példát, az 1923. évi V. t.-c. — német mintára — felhatalmazza a felügyelő hatóságot az engedély megtagadására, ha „az üzlettervből megállapíthatóan a biztosítottak *érdekei* kellőképpen megóva nincsenek.” (6. §. 2. pontja.) Az engedély megadása után a hatóságnak kötelessége a vállalat egész üzletmenetét ellenőrizni; eme ténykedése körében jogosult, de egyben *köteles* is megtenni mindazokat az intézkedéseket, amelyek belátása szerint szükségesek ahhoz, hogy a *biztosítottak érdekeit veszélyeztető visszaélések megakadályoztassanak* (196/1923. M. E. sz. rendelet 19. §.); ha pedig a biztosítottak érdekeit immár veszélyeztetve látja, a hatóság egész sorát teheti a *magánjogi* vonatkozású intézkedéseknek is (eltiltás visszavásárlástól, kölcsönök folyósításától, általában fizetések teljesítésétől, id. r. 25. §.) s ha mindez nem segítene, a vállalatot feloszlathatja (26. §. id. l.) azzal a hatállyal, hogy új biztosítás nem köthető; a már fennálló biztosítások fel nem emelhetők, vagy hatályuk meg nem hosszabbítható.⁵⁰⁾

Ha a felügyelő hatóság nem élne is az idézett rendelkezésekben részére biztosított széleskörű jogkörrel, már maga a *pusztá tény*, hogy *van* a biztosítottak érdekeinek megóvására hivatott ily hatóság, s az általános feltételek cenzurájának ezzel kapcsolatos — már érintett — lehetősége, kedvezően hat abban az irányban, hogy az általános feltételek *megszövegezésében és alkalmazásában* a korábban esetleg tapasztalt *ridegség* megszűnjék; sőt állíthatni, hogy a biztosító inkább hajlandó a biz-

⁴⁹⁾ Ausztria, 1921. III. 7; Németország, 1901. V. 12; Anglia, 1909. évi Assurance Comp. Act; Belgium, 1924; Dánia, 1905. I. 1.; Franciaország, 1905. III. 17; Görögország, 1922. sz. törvény ex 1920; Hollandia, 1922. XII. 22; Itália, Codice di Commercio; Norvégia, 1911. VII. 29; Schweiz, 1885. VI. 25; Svédország, 1917. V. 25; Spanyolország, 1908. V. 14. és 1927. II. 18.

⁵⁰⁾ L. minderre részletesen: *Türy: A biztosító magánvállalatok állami felügyeletének magánjogi vonatkozásai*, M. Jogi Szemle. 1926. évf. III. sz.

tosított irányában bizonyos engedékenységre, semminthogy a felügyelő hatósággal összeütközésbe kerüljön. Ez a megfontolás csendül ki hazai vállalatainknak is ama kifejezett törekvéséből, amely oly egyöntetű általános biztosítási feltételek kidolgozására irányul, amelyek nemcsak a biztosítás modern elveinek és az évtizedek során gyűjtött tapasztalatoknak felelnek meg, hanem „a társaságok, valamint a biztosítottak érdekei méltányos összeegyeztetésére is alkalmasak.”⁵¹⁾

A már érintett ténynek kellő méltatása a kényszer alkalmazása *mértékének* a szempontjából annál fontosabb, mert annak folytán a biztosító vállalatoknak még a kényszerítő szabályok *keretén belül*, vagyis az *e szabályok által nem érintett területen* *sincs teljes szabadságuk* a feltételek megállapítására. Különösen áll ez akkor, ha a felügyelő hatóság nem tekinti *merő formalitásnak* a részére biztosított azt a hatalmasságot, hogy a bemutatott általános feltételeket jóváhagyja vagy kifogásolja. Abban a kérdésben ugyanis, jóváhagyható-e az általános feltételeknek valamely rendelkezése vagy nem, a hatóság — a felügyelet érintett rendszere mellett — nincs kötve a *biztosítás szerződést szabályozó törvény* kényszerítő rendelkezéseihez: megtagadhatja a jóváhagyást a feltételek oly rendelkezésétől is, amely *nem ütközik* a szerződési törvény kényszerítő szabályába. És ez rendén is van, mert a biztosítottak érdekei szempontjából veszélyes lehet s éppen azért kifogás alá eshetik olyan kikötés is, amely nem ütközik a törvény kifejezett tilalmába. Mint másutt kifejtettem,⁵²⁾ a materalis állami felügyeletnek a gyakorlat szempontjából éppen a felügyelő hatóság érintett jogkörében látom egyik legfőbb előnyét, mert ez teszi lehetővé azt, hogy „a hatóság megakadályozza a szerződési szabadság kinövésésként jelentkező visszaéléseket, *méltányos kiegyenlítését állapítsa meg a szemben álló felek érdekeinek s mindezzel kezében tartsa a biztosítás ügyének fejlődését.*”

Mindez bizonyítja, hogy a kényszerítő szabályok megállapításával elérni óhajtott törvényhozói cél biztosításának *hatályos eszköze van már adva az állami felügyeletben*. Ennélfogva az állami felügyelet megszervezése *előtt* kényszerítő szabályok

⁵¹⁾ A Biztosító Intézetek Orsz. Szövetségének jelentése az 1926. évről; Biztosítási és Közgazdasági Lapok 1926. évf. 15—16. sz.

⁵²⁾ Id. m. M. Jogi Szemle 1926. évf. 118. l.

megállapításának — a fentiekhez képest — bizonyos mértékben kétségtelenül meglevő szüksége az állami felügyelet *megszervezésével jelentőségéből* lényegesen *vesztit*. Ebben az állapotában a jogfejlődésnek a szerződési jogviszony kényszerítő szabályok alá helyezésének csak annyiban lehet — az abszolút kényszerítő rendelkezéseken felül — jogosultsága, amennyiben a törvényhozó bizonyos *minimumát* az engedékenységek tartja szükségesnek biztosítani a feltételekben a szerződő fél javára, úgy, hogy e minimum a felet feltétlenül, mert a felügyelő hatóság megítélésétől függetlenül megillessen, s amely alsóhatártól épen ezért még a felügyelő hatóság *jóváhagyásával se* lehessen a fél hátrányára eltérni (relative kényszerítő szabályok).

XV. Az említett minimumnak a biztosítását a biztosítási szerződést szabályozó újabb törvények abban a vonatkozásban tartották szükségesnek, amelyben a biztosítási feltételeknek szigora a *legérzékenyebben érintette* a biztosítást kereső közöniséget; ez pedig a feltételeknek egyes oly *kikötéseivel* kapcsolatban volt tapasztalható, amelyek a szerződő fél bizonyos *magátartásához* (mulasztásához) azt a *súlyos joghátrányt* fűzték, hogy a *szerződő fél elveszti a szerződés alapján egyébként őt illető jogokat* (szerződés megszűnése, a biztosítónak mentesülése a teljesítési kötelezettség alól). A *jogvesztés kikötésében* rejlik ennek a *különös ridegségnek* enyhítése, a biztosító által elvállalt szolgáltatásnak a szerződésben minden kényszerítő mentesen megállapított terjedelemben (l. fentebb XII.) biztosítása s ezzel a biztosítás *gazdasági jelentőségének conserválása*: az a terület, amelyben a kényszer alkalmazását az újabb szerződési törvények *egyöntetűen* szükségesnek találták.

Tették ezt annak ellenére, hogy a *jogvesztést* megállapító ily kikötéseket *sem* lehet minden további megfontolás nélkül a biztosító oly „fogásának“ tekinteni, amelynek célja a szerződő fél jogigényének a *kijátszása*. Hiszen üzletpolitikai szempontok nagyon is kívánatosak teszik, hogy a biztosító *tartózkodjék* attól, hogy teljesítési kötelezettsége ellen kifogás emelését vagy folyamatban levő biztosítási jogviszonynak megszüntetését *rendszerössé* tegye. Csak *kényszerítő okok* indíthatják erre a szolid üzletvitelű biztosítót s *ezek az okok magának a biztosításnak s a biztosítási szerződésnek természetében rejlenek*.

Egyfelől a biztosítónak üzeme exakt módon funkcionálása érdekében elengedhetetlenül szüksége van arra, hogy azok az

anyagi eszközök, amelyek az őt terhelő szolgáltatás teljesítését lehetővé teszik, a vele ügyletet kötő felektől *pontosan* befolyajának (díjfizetés), másfelől a biztosítási szerződés ama szerződési típusok közé tartozik, amelyeket az újabb jogtudomány „contractus uberrimae fidei” névvel jelölt meg annak folytán, hogy körükben (idetartoznak a biztosítási szerződésen felül kiváltképpen a kezességvállalására irányuló és a családjogi szerződések) a szerződés célja szempontjából alapvető fontossággal bíró bizonyos ténykörülményekről *csupán az egyik félnek* van tudomása, miért is utóbbi köteles mindezekkel a másik felet megismertetni. Az ily szerződések körében nem érvényesülhet az az általános elv, hogy a szerződő felet nem terheli *általános* kötelesség a tekintetben, hogy a szerződéskötés szempontjából lényeges minden körülményt megismertessen a másik féllel, hanem ő neki csupán a *félrevezetésre* irányuló elhallgatástól kell tartózkodnia.⁵³⁾ A biztosítási szerződés körében a szerződő fél e megismertetési (közlési) kötelességére a biztosítótól „elvallalandó” objectiv és subjectiv risiko határainak kellő megállapíthatása végett van szükség, minthogy azok a kísérő körülmények és jelenségek, amelyekről a biztosítási jogviszonynak a mikénti lebonyolódása függ — kezdve a (primär) veszélynek az ajánlatban leírásától, egészen a biztosítási eset bekövetkeztéig és ezután is a szolgáltatás tényleges teljesítéséig (sekundär veszély) — szabály szerint a szerződő félnek és az ő „embereinek” életviszonyaiban és tevékenységi körében játszódnak le, míg a *biztosító* megismerési köréből egészen kiesnek. E körben tehát igen tágkörű lehetőség kínálkozik arra, hogy a szerződő fél — különösen a fentebb említett ú. n. sekundär risikónak a normálistól eltérő, reá nézve kedvező kialakításával — *megkárosítsa* a biztosítót. *Ez ellen* védekeztek a biztosítók azzal a jogi formulával, hogy általános feltételeikben a szerződő felet a veszéllyel kapcsolatban terhelő bizonyos „kötelességeket” (Obliegenheiten) konstruáltak meg s e kötelesség valamelyikének a megszegéséhez a jogvesztés kikötését fűzték.

Mindez mutatja, hogy a jogvesztés kikötésére a biztosító vállalatokat nagyon is nyomós okok indították s ha e tekintetben a feltételek túlzásba mentek, ebben csak a biztosítási tech-

⁵³⁾ V. ö. Auer György: A méltányosság (equity) szerepe az angol jogban, Jogállam 1926. évf. 448. l.

nika *önmagában* véve jogosult követelményeinek egyoldalúelhajtását szabad látni.⁵⁴⁾

Súlyosan méltánytalanná — a biztosítás gazdasági céljának kockáztatása folytán — a jogvesztés kikötése csak akkor válik, ha *kiméletlenül* oly esetben is érvényesítik, amidőn az érintett módon konstruált „kötelesség” megsértésének a tényállásában hiányzik a szóban levő súlyos joghátránynak *megfelelő vétkességi elem*, vagy amidőn a risiko elhatárolását célzó valamely rendelkezésnek avagy a biztosítási eset bekövetkezése után teljesítendő valamely „kötelességnek” a megsértése a *konkrét esetben* mi befolyással sem volt akár a *biztosítási eset bekövetkezésére*, akár a biztosítót terhelő *szolgáltatás terjedelmére*.

XVI. Amiként az általános feltételekben megállapított jogvesztés-kikötés lényegileg két irányban hatályosult, nevezetesen egyrészt a szerződő felet a biztosítási szerződés alapján terhelő egyedüli *voltaképeni jogi kötelezettségnek*, a *díjfizetésnek* késedelmes teljesítésével vagy elmulasztásával, másrészt a feltételekben a risikóval összefüggésben megkonstruált „kötelességek” megsértésével kapcsolatban, épúgy főként *e két irányban érvényesül a kényszerítő szabályokban nyújtott az az oldalom is*, melyet a biztosítási szerződést szabályozó újabb törvényalkotások a szerződő fél részére biztosítanak.

a) A szerződő felet a biztosítási szerződés alapján egyetlen; (a kárbiztosítás körében) jogilag is kikényszeríthető⁵⁵⁾ kötelezettség terheli, a *díjfizetés kötelezettsége*. A fentebb már érintett az az érdek, amely a díjak pontos befolyásához fűződik, indította a vállalatokat arra, hogy egyfelől *az első időszak* díja tekintetében az ú. n. *beváltási* clausulát alkalmazzák, amely szerint e díj megfizetése előtt a biztosító a veszélyt nem viseli s amely kikötés annyira összhangban van a biztosítás gazdasági céljával, hogy a modern törvények sem találnak abban kifogásolni valót,⁵⁶⁾ másfelől a *későbbi időszakokra járó díj* fizetésével

⁵⁴⁾ *Hagen*: Annalen des D. Reiches für Gesetzgebung, usw. 1914. 721. l.

⁵⁵⁾ Immár nálunk is: 1927: X. t.-c. 4. §. I., 5. §. II.

⁵⁶⁾ Kifejezetten Sch. 19. §. Art. II., v. ö. N. 38. §., O. 28. §. Így a Kt. 473. §. II. „kétség esetében a díj megfizetése előtt a kötvény kiadását nem követelheti”, s hozzá Nagy F. id. m. II. 421.: „a díjfizetés a kockázat viselésének feltétele”, s ez „külön kikötés nélkül is el van ismervé”. Ugyanez áll az 1927: X. t.-c. 4. §-a szempontjából; v. ö. így alapos okfejtéssel: *Kutasi*: Az új biztosítási törvény magyarázata 32. köv. l.

kapcsolatos késedelem esetére a szerződés *megszűnését* vagy a biztosítás *hatályának felfüggesztését* állapították meg. Ám maguk a vállalatok — méltányolva az érintett jogkövetkezmény súlyos voltát — igyekeztek ezt azzal enyhíteni, hogy bizonyos *kiméleti időt* szabtak meg feltételeikben, amely alatt szerződő fél mulasztását pótolhatta.⁵⁷⁾

Az újabb törvényalkotások az általános feltételeknek a díj-fizetéssel kapcsolatban tapasztalt szigorúságát nem csak azzal enyhítik, hogy kiméleti időnek engedését *kényszerítő módon* szabják meg, de ezenfelül azzal is, hogy *megtoldják* azt bizonyos *jogi oktató* szerepével a biztosítónak, kötelességévé tevén utóbbinak, hogy az utólagos határidő kitűzésével *egyidejűleg* a késedelem következményei tekintetében *kitanítsa* a szerződő felet, — oly szerep, amelyet az újabb törvények számos *egyéb vonatkozásban is ráróznak a biztosítóra*.⁵⁸⁾

Anélkül, hogy az újabb törvényeknek a díj — különösen pedig az ú. n. *folytatólagos* díj — fizetésével kapcsolatos késedelem jogkövetkezményei tekintetében elfoglalt álláspontját részleteiben e helyütt kritika tárgyává tehetnők, csak arra kívánunk utalni, hogy ez az álláspont nincs teljesen összhangban a biztosítás *gazdasági rendeltetésének* megóvását célzó azzal a tendenciával, amely a szóban levő törvényekben *több más vonatkozásban* megnyilvánul annyiban, hogy a biztosítási jogviszony lehető *fenntartására*, konserválására törekednek. Hogy a biztosító köteles a *díj fizetését* a záloghitelezőtől vagy attól, aki a szerződés alapján igényjogosult (pl. kedvezményezett) abban az esetben is elfogadni, ha a szerződő fél a fizetésnek *ellentmond* (O. 26. §.); hogy épületnek tűz elleni biztosítása ese-

⁵⁷⁾ Tették ezt a hazai vállalataink is, annak ellenére, hogy őket a törvény (Kt. 485. §. 4. pontja) *feljogosította* arra, hogy (kárbiztosítás körében) a késedelem következményeként a szerződést *azonnali hatállyal* megszüntessék; v. ö. pl. az Első Magyar Ált. biztosító feltételeiből: „A társaság több éves biztosításoknál az évi díj fizetésére a második évtől kezdve tizen-négy napi, s az esetleg engedélyezett egy évnél kisebb díjrészeket fizetésére a díj második részletén kezdve hét napi időhaladékat enged.”

⁵⁸⁾ V. ö. a N.-ben — a díjfizetésre vonatkozó 39. §-on (II.) felül — a 3. (II.), 12. (II.), 175. (III.) §-t; az O.-ban a díjfizetésre vonatkozó a 29. §-on (II.) felül a 2 (II.), 10 (I.), 20 (II.), 30 (I.), 79 (III.); 142 (II.) és 145 (II.) §-t; a Sch.-ben a 20 (I.), 39 (2. p.) és 95. Art.-t; a S.-ben a 14 (II.), 31. §-t; a díjfizetés késedelmével kapcsolatban azonban a svéd törvény nem kívánja meg a jogkövetkezményekre utalást, hanem megelégszik a fizetésre emlékeztetéssel (Paakrav), 14. §. II.

tében a biztosító teljesítési kötelezettsége a jelzálogos hitelező irányában fennmarad, jöllehet a szerződő fél irányában utóbbinak magatartása folytán a szolgáltatás alól mentesült (O. 83. §., N. 101. §.); hogy ugyancsak a tűzbiztosításnak érintett neme tekintetében a felmondás, a visszalépés vagy a biztosítási jogviszony megszűnését maga után vonó más ténykörülmény a jelzálogos hitelező irányában csak bizonyos idő elteltével válik hatályossá annak utánna, hogy a biztosító őt minderről értesíti (O. 83. §., N. 100. §.); hogy hajónak a *fuvarozással* járó veszélyek elleni biztosítása esetében, ha a biztosító a szerződést a veszély fokozódása okából felmondja oly időben, amidőn a hajó épen úton van, a felmondás nem válik hatályossá az utazás befejezése előtt; (O. 119. §. (I.) N. 143. §.); hogy az *életbiztosítást* a szerződő fél *helyreállíthatja*, jöllehet az a díjfizetés elmulasztása okából már megszűnt vagy azt korábban díjmentes, leszállított összegű vagy megrövidített időtartamú biztosítássá változtatták át (O. 145. §.), végül, hogy a kedvezményezett, továbbá a szerződő fél házastársa és gyermekei bizonyos esetekben beléphetnek az életbiztosítási szerződésbe (Sch. 81. és 86. §.; O. 150. §.), — mindezek a rendelkezések megnyilvánulásai a biztosítási jogviszony konzerválására irányuló annak a tendenciának, amelyet az az alapgondolat sugal, hogy a biztosítás minél inkább és minél zavartalanabban tölthesse be gazdasági rendeltetését annak irányában, akinek érdekét szolgálni hivatott. Ennek az alapgondolatnak a szerződő fél javára érvényesítése a (visszatérő) díj fizetésével kapcsolatos késedelem jogkövetkezményeként csak annak megakadályozását kívánja meg, hogy a biztosító annak ellenére, hogy ő a szolgáltatás alól felszabadult, e passiv magatartásának ideje alatt is növelhesse a díjterhet a szerződő fél részén; ennek a szempontnak pedig elég van téve már azzal, ha a biztosító a díj bírói érvényesítésére megszabott törvényes határidő elteltével elveszti jogát a mindenkor díjhátralék követelésére.⁵⁹⁾ Magának a biztosítási jogviszonynak a megsemmisítése oly joghatály, amely túllő a célon (a szerződő fél megvédése).

Másfelől nem lehet elhallgatni, hogy a szóban levő törvényeknek a biztosító elállási joga folytán a biztosítási jogviszony *megszűnését* lehetővé tevő ebben a rendszerében van a *biztosító*

⁵⁹⁾ Így: *Ehrenzweig* is: *Grundlinien*, 124. l.

szempontjából is eléggé súlyos igazságtalanság egy oly rendelkezéssel kapcsolatban, amelyet — a N.-től eltérve — a O. honosított meg, s legutóbb az 1927. X. törvénycikkben mi is átvettünk. Azzal a szabállyal kapcsolatos ez, amely szerint a biztosítót a szerződéstől elállottnak kell tekinteni, ha követelését a törvényben megszabott bizonyos határidő alatt *nem* érvényesíti.⁶⁰⁾ Ezt a rendelkezést a O.⁶¹⁾ azzal egészíti ki — hasonlóan az első időszak díja tekintetében megállapított szabályozáshoz,⁶²⁾ — hogy ha viszont a biztosító díjkövetelését bírói úton kellő időben *érvényesíti*, és a biztosítási eset az alatt az idő alatt következik be, amelyre a követelt díj jár, a biztosító szerződés szerű kötelezettségének teljesítésére köteles, *még ha a biztosítási eset bekövetkeztekor a díj még nem volt is megfizetve*. Ebben a rendelkezésben — úgy vélem — a biztosító irányában sok ridegség van, amely a gyakorlatban nem ritkán tapasztalható is. A biztosító ugyanis a bírói érvényesítésre megszabott törvényes határidő (nálunk az utólagos teljesítésre engedett — legkevesebb — harminc napi határidő + 60 nap) alatt perli a (viszszatérő) díjat, jogerős bírói ítélethez is jut, amelynek alapján végrehajtást vezet, amely azonban sikertelen marad. Eközben azonban ő viseli a veszélyt az idézett rendelkezések értelmében, s ki van téve annak, hogy a biztosítási eset bekövetkezése esetében teljes kártérítést köteles nyújtani. S ezen az a további hozzáadás sem segít, amely szerint nem terheli őt a veszély viselése, ha a szerződéstől még a biztosítási eset bekövetkezte előtt elállott, nélkülözvén jobbadán e rendelkezés a gyakorlati jelentőséget, minthogy a végrehajtás sikertelensége esetében a kötvényt amúgy is stornirozzák.

A német mintától az érintett vonatkozásban való eltérés tehát szerencsésnek épen nem mondható, mert szerfelett megnehezíti a biztosító állásfoglalását a tekintetben, vajjon perelje-e a díjat vagy inkább álljon el a szerződéstől s meghosszabbítja felelősségének tartamát, amennyiben az előbbire határozza el magát.⁶³⁾

⁶⁰⁾ Sch. 21. §. I.; 0.29. §. II.; 1927. X. t.-c. 5. §. III.

⁶¹⁾ Id. §. IV.; ugyanígy 1927. X. t.-c. id. §. id. bek.

⁶²⁾ 28. §. III.; ugyanígy 1927. X. t.-c. 4. §. III.

⁶³⁾ Mindez ugyanígy áll az első időszak tekintetében is; l. az előbbi jegyzetben id. §-okat.

b) XVII. Amidőn az általános feltételek a risikóval kapcsolatban megkonstruált „kötelességek” (Obliegenheiten) megszegéséhez a *jogvesztés* sankcióját fűzték, ezzel lényegileg azt kívánták biztosítani, hogy a fentebb érintett *sekundär* veszély — a risikónak a biztosító által szemelőtt tartott normális kialakulásától való eltérésében rejlő veszély — *a maga egészében a szerződő félre háruljon át*; hogy utóbbi legyen tehát az, akit terhelnek annak a ténynek a következményei, hogy a biztosítási jogviszony a konkrét esetben a normálistól eltérően bonyolódott le.

Mint fentebb már jeleztük, ez volt az a másik vonatkozás, amelyben az újabb törvények kényszerítő szabályaikkal a szerződő félnek védelmet nyújtanak. Miként azonban e törvények a *díjfizetés* kötelezettségével kapcsolatban az általános feltételekben megszabott *joghátrányokat* (a szerződés megszüntetése, mentesülés a teljesítési kötelezettség alól) *elvileg nem érintették*, csupán bizonyos *feltételekhez* (utólagos határidő kitűzése a fizetésre, megintés és az ezzel kapcsolatos „kitanítás”) fűzték az érintett joghátrányok kikötésének hatályosságát, épúgy nem érintették a feltételek autonóm szabadságát a tekintetben sem, hogy ily „kötelességeket” a jogvesztés sankciójának terhe mellett is a jövőben megszabjanak — még pedig a törvényben ad libitum kiragadva szabályozott s ezzel immár „törvényes” jelleggel felruházott egyes ily kötelességeken⁶⁴⁾ felül is,⁶⁵⁾ — hanem csupán *bizonyos korlátok* közé szorították az ily kikötések érvényesítését azzal, hogy általánosságban tartott bizonyos *kizáró okokat* szabtak meg, mint olyanokat, amelyek megléte esetében a szóban levő kikötésre a biztosító nem „hivatkozhatik”,⁶⁶⁾ kifejezetten biztosítva *e korlátok között* az oly kikötés joghatályosságát, amely a szerződő felet a veszély csökkenté-

⁶⁴⁾ Minők pl. a közlési kötelesség, (N. 16. §.; O. 3. §.; Sch. 4. §.; a veszély fokozódásának (N. 23. §. II.; O. 34. §. I.; Sch. 28. §. III., 30. §.), a biztosítási eset bekövetkezésének (N. 33. I.; O. 39. §. I.; Sch. 38. §. I.) bejelentésére, igazoló okiratok beterjesztésére és felvilágosítás adására (N. 34. §.; O. 39. §. (II. III.), Sch. 39. §.) vonatkozó kötelesség; kárenyhítési kötelesség (N. 62. §. O. 56. §. Sch. 61. §.)

⁶⁵⁾ Így kifejezetten osztrák 1921. évi márc. 7. napján kelt Versicherungs-regulativum 11. §. 2. pontja.

⁶⁶⁾ V. ö. N. 6. §.; O. 32. II.; Sw. 45. Art.; kivételt a szövegben jelzett tétel alól egyedül az új S. alkot, I. alább sub. XXII.

se vagy fokozódásának megelőzése végett bizonyos *óvintézkedések* megtételére kötelezi.⁶⁷⁾

Ily módon a biztosítási szerződésnek azt a sajátosságát, amelynél fogva azt *blanketta* szerződésnek szoktak nevezni: a szóban levő törvények korántsem szüntették meg; a jogvesztés tekintetében az általános feltételekbe a *törvényi szabályozás mellett is* felvehető kikötés — miként a blanketta szerződések kikötései általában — nem a felek valóságos akaratmeg egyezésének eredményeként kerül *ezután sem* a szerződésbe; ellenkezőleg, a jogvesztés kikötése *existens már azelőtt*, még mielőtt a biztosító a szerződő féllel egyáltalán összekötöttesbe jutott volna; az törvényeink szabályozása mellett is *csak formailag* válik a szerződés alkotó elemévé, anélkül, hogy az esetek túlnyomó többségben a felek kölcsönös consensusán nyugodnék. Ehhez képest az újabb törvényekben megszabott korlátozásban csupán a fentebb már érintett az a *szociálpolitikai gondoskodás* nyilvánul meg, amely a „gyengébb” érdekében szükségét látta a „blanketta” érvényesítését korlátok közé szorítani; ugyanaz a gondolat, amelyből kiindulva a felügyeleti törvények jogot adnak a felügyelő hatóságnak arra, hogy a biztosító vállalatok által használt blankettákat felülbírálják s e tekintetben meghatározott minták használatát tegyék kötelezővé.⁶⁸⁾

XVIII. Ami magát a *korlátozást* illeti, amelynek az újabb törvények a *jogvesztés* kikötését alávetik, — ez lényegileg *kétirányú*, két *általános kizáró okot* állapítván meg e törvények, mint olyat, amelyek megléte esetében a jogvesztés kikötését a biztosító nem érvényesítheti. Az egyik kizáró ok *subjectív* természetű s abban áll, hogy a *nem vétkes* féllel szemben a jogvesztés kikötésére *nem hivatkozhatni*,⁶⁹⁾ a másik *objectív* jellegű, s abban áll, hogy a joghátrányt nem érvényesíthetni az *okozati összefüggés* hiánya esetében, vagyis akkor, ha a „kötelesség” megszegése a *konkrét esetben* nem volt befolyással a biz-

⁶⁷⁾ N. 32. §.; O. 32. §. II.; Sch. 29. Art.

⁶⁸⁾ Így a 196/1923. M. E. sz. rendelet 20. §. II.

⁶⁹⁾ N. 6. §., 16. §. III., 17. §. II., 24. §. I., 41. §. I., 61. §.; O. 3. §. II., 4. §. 3. pontja, 30. §. I., 32. §. I., II., III., 34. §. 1. pontja, 55. §., 56. §. II.; Sch. 45. §.; S. 18. §., 51. §. I.

tosító teljesítési kötelezettségének sem *előállítására*, sem annak *terjedelmére*.⁷⁰⁾

Ehhez képest e szabályozás értelmében, — amely egységesen, átfogó rendelkezéssel kimondva nincs, hanem csupán a törvényeknek idézett egyes rendelkezéseiből állapítható meg — bármelyik az érintett kizáró okoknak forog is fenn a konkrét esetben, a biztosító a jogvesztés kikötését nem érvényesítheti; akár a vétkesség hiánya, akár az okozatosság hiánya egymagában kizárja a jogvesztés érvényesítésének lehetőségét.

Kétségtelen, hogy bizonyos félszegség van abban, hogy *majd merőben subjectiv, majd kizárólag objektív tényállás* dönt a szerződő fél javára. Van valami benső ellentmondás abban, hogy törvényeink — szemelőtt tartva pl. a közlési „kötelesség” megsértését — a magát exculpáló (ilyként „nem vétkes”) szerződő fél javára (csorbíttatlanul) biztosítják a biztosító szolgáltatását akkor is, ha a ténykörülmeny, amely tekintetében a közlési kötelesség megsértetett, kauzális volt, vagyis befolyásolta a biztosító teljesítési kötelezettségének előállítását vagy annak mértékét (N. 16. §. III., 17. §. II.) s viszont ugyanezt az előzenységet tanúsítják a „vétkes” fél irányában is akkor, ha a kausalitás hiányzik. (N. 21. §.).

Am ennek a szóban levő törvények rendszerében *mélyen fekvő oka van*. Ez pedig az, hogy e törvények *elvileg* már a vétkességnek *legkisebb foka* esetében, tehát már akkor is, ha a szerződő felet a szóban levő „kötelességek” megsértésében csupán *culpa levis* terheli, sem állják útját a jogvesztés-kikötés hatályosulásának; s csupán kivételképen kívánják a jogvesztés hatályosságához a vétkességnek bizonyos magasabb fokát (szándékosság, súlyos gondatlanság), nevezetesen oly „kötelességek” megsértése esetében, amelyeket a szerződő fél a biztosítási eset bekövetkezése után vagy ezzel kapcsolatban köteles teljesíteni.⁷¹⁾ Az ebben rejlő s az általános feltételek reminiscenciájaként megmaradt ezt a ridegséget kívánták a szóban levő törvények enyhíteni s a szerződő fél jogi posícióját mint-

⁷⁰⁾ N. 21. §., 25. §. III., 28. §. II., 32. §., 125. §.; O. 32. §. II., III., 34. §. 2. pont; 102. §.; Sch. 29. §. II.; S. 6. §. III., 45. §. III., 51. §. I., 68. §. III., 121. §. III., 124. §. I.

⁷¹⁾ N. 6. §. II., 61. §., 125. §., 130. §.; O. 32. §. III., 55. §., 56. §. II., 102. §., 122. §. I.; Sch. 14. §.

egy korrigálni azzal, hogy a *subjectiv természetű kizáró ok* (a vétkekesség) *mellett mint ezzel egyenlő erejűt, egy objectiv jelleget is megszabtak: a kausalitas hiányát.*

XIX. A kausalitas hiányának a szempontja ily módon csupán *korrektívumaként* jelentkezik a törvényekben annak az orvosszernek, amelyet a bírói gyakorlat a jogvesztést megállapító kikötésekkel szemben korábban, mint *kizárólagosat* alkalmazott, nevezetesen a *vétlenség* kifogásának. E tekintetben különösen a német bírói gyakorlat végzett úttörő munkát, amely nem maradt minden hatás nélkül az ottani általános feltételekre.⁷²⁾ Ám akkor, amidőn a bírói gyakorlat s nyomában a törvényhozó is a *vétkekesség* kérdését ily módon kapcsolatba hozták a szóban levő „kötelességek”-kel, nagyban hozzájárultak a már korábban is gyökeret vert annak a jogi *konstrukciónak* a megerősítéséhez, amely ezekben a kötelességekben *valóságos jogi kötelességet látott*. Ez pedig — mint az idevonatkozó német irodalom alapján ma már kétségen kívül tisztázódott — oly téve-

⁷²⁾ L. a német tüzbiztosító intézetek szövetségének *Ehrenzweig*: (Grundlinien, 125. l. 12. j.) által idézett általános feltételeit s hozzá: „Erklärung“ 1904-ből: „Die Gesellschaft ist auch dann zur Entschädigung verpflichtet, wenn die Angaben . . . ohne Verschulden des Antragstellers dieser Vorschrift nicht entsprechen.“ — Hazai vállalataink általános feltételei a Kt. tökéletlen szabályozása folytán e szempontból sok kívánni valót hagynak hátra. Nemcsak a *közlési kötelesség* megsértése esetére állapítják meg — még pedig a vétkekesség és az okozati összefüggés hiányára tekintet nélkül — a kártérítésre való igény elvesztését, (ami támpontot talál magában a törvényben, l. Nagy F. id. m. II. 428. l., s a bírói gyakorlatban is; v. ö. *Szende*: A kereskedelmi törvény kézikönyve c. munkában, 862. l. idézett kúriai határozatokat: „A megtámadási jog gyakorlásának nem előfeltétele sem a biztosítottnak rosszhiszemősége, sem az okozati összefüggés az elhallgatott körülmény és a bekövetkezett esemény között“), hanem arra az esetre is, ha a szerződő fél a kárenyhítési kötelességet, a biztosítási eset bejelentésére, igazoló okiratok és a felvilágosítás adására vonatkozó kötelességét szegi meg (jöllehet, ami a *biztosítási eset bejelentését* illeti, a szóban levő kikötés beleütközik magának a Kt.-nek 472. §-ába, így Nagy F. id. m. 429. l. 26. j. s ellenkezik az állandó bírói gyakorlattal is), végül arra az esetre, ha a szerződő fél a biztosítási okmányban *különös feltételként* kikötött *elővigyázati rendszabályok* valamelyikét nem fogantatosította vagy valamely különös feltételt nem teljesített“ (!) Stereotív visszatérő kijelentés az általános feltételekben, hogy „a biztosított fél a felmerült esetből folyó kártérítési igényét elveszti, ha a kötvény általános és netán külön feltételeinek, valamint a kötvény kiegészítő részét képező díjszabásnak határozmányait figyelmen kívül hagyja vagy nem kellőképpen teljesíti.“

dés, amely számos, nagy gyakorlati jelentőséggel bíró kérdés tekintetében vezetett helytelen megoldáshoz. Legyen szabad ezért a kérdés lényegére röviden reáutalni.

A szóban levő „kötelességeket“ a szerződő fél nem oly értelemben köteles teljesíteni, hogy a *nemteljesítés* esetében a biztosító a *non adimpleti contractus* excepcio-val élhetne a szerződő fél ellenében. Vagy talán az, aki például házának tűz ellen biztosítása iránt tesz ajánlatot, csakugyan úgy „köteles“ — miként a N. (16. §. I.) mondja — az elvállalandó veszélyt érintő s előtte ismert minden ténykörülményt a biztosítóval közölni, mint ahogyan a vevő a vételárat *köteles* az eladónak megfizetni? Vagy csakugyan köteles a szerződő fél tartózkodni attól, hogy a biztosítási esetet vétkesen elő ne idézze, épúgy, mint ahogyan valóban *köteles* a díjat megfizetni? Minderről nem lehet szó. Mindezek a „kötelességek“ nem alkotnak főkötelezettséget a szerződő fél részén, hanem csupán oly *járadékos jellegű szolgáltatások*, amelyek tekintetében a synallagmatikus kapcsolat a biztosító kártérítési kötelezettségével teljesen hiányzik. Még a szerződő felet a biztosítási szerződés alapján terhelő *egyetlen valóságos jogi* kötelezettség, a díjfizetési kötelezettség tekintetében sem érvényesülhetnek csorbíthatatlanul az általános magánjognak a szolgáltatásnak és ellenszolgáltatásnak kézen-közön teljesítésére vonatkozó szabályai, még kevésbbé lehet szó erről a szerződő felet terhelő eme *egyéb kötelességek* körében. E kötelességek teljesítése — mint már *Roelli* kifejti (id. m. 193. l.) — csupán *törvényi előfeltétele* a biztosítót a szerződés alapján terhelő teljesítési kötelezettség *fenntartásának* s egyben a nemteljesítéshez fűzött bizonyos joghátrányok *elhárításának*.

Annak, hogy a szóban levő „kötelességek“ nem jogilag is kikényszeríthető valóságos oly kötelezettségek, amelyeknek teljesítésére perelni lehetne vagy amelyeknek nem teljesítése kártérítési követelést állapítana meg, nagy jelentősége van különösen annak a kérdésnek megítélése szempontjából, felelős-e általában a szerződő fél e „kötelességek“ teljesítésében igénybevevett személyek (az ő alkalmazottainak, „embereinek“) eljárásáért, különösen pedig felelős-e a *biztosítási esetnek* e személyek által *vétkes eljárással* történt előidézéséért, — oly kérdés, amely körüli vita az e tekintetben annyira gazdag német irodalomban sem tekinthető még a mai napig sem lezártnak.

Ha ugyanis igaz az, hogy a biztosítási esetnek vétkes módon előidézésétől való tartózkodás épúgy nem valóságos jogi kötelezettsége a szerződő félnek, mint a többi „kötelességek” teljesítése, hanem csupán (negatív) törvényi előfeltétele a biztosító felelőssége (teljesítési kötelezettsége) létrejöttének, ebből okszerűen következik, hogy az általános kötelmi jognak azok a szabályai, amelyek (az adóst terhelő) *valóságos jogi kötelezettségre* vonatkoznak, a szerződő félre (biztosított) általában, tehát abban a részben sem nyerhetnek alkalmazást, amelyben *más személyek* vétkes eljárásáért való felelősség kérdését szabályozzák. Ehhez képest nem nyerhet reá alkalmazást az a jogszabály sem, amely szerint az adós felel a szerződés alapján őt terhelő kötelezettség teljesítésénél igénybevett személyeknek a *teljesítés körüli eljárásáért*, minthogy ez a szabály kétségen kívül az adósnak jogilag is kikényszeríthető kötelezettségére vonatkozik. (V. ö. Bsz. 907. §, B. G. B. 278. §.)

Ebből pedig az következik, hogy a biztosítási esetnek nem a szerződő fél, hanem az ő „emberei” (alkalmazottai, hozzátartozói) által vétkesen (akár szándékos aljarrással is) történt előidézése nem érintheti a szerződő felet a biztosítási szerződés alapján megillető jogigénynek a *létét* s ehhez képest nem *mentheti fel a biztosítót a kártérítési kötelezettség alól* még abban az esetben sem, ha magát a szerződő felet is terheli vétkesség (gondatlanság) a tekintetben, hogy nem volt eléggé óvatos embereinek a megválasztásában vagy elmulasztotta felettük a kellő felügyelet gyakorlását.

Ezt a logikus következtetést valóban levonja a Sch., amiddőn kifejezetten *csak a szerződő fél* vétkes (szándékos) eljárását tekinti olyannak, amely a biztosítót *mentesíti* a felelősség alól, míg a többi törvényalkotások ebben a kérdésben nem foglalnak állást.⁷³⁾

Azt a *mélyreható különbséget*, amely a szerződő félnek díjfizetési kötelezettsége és a most szóban levő „kötelességei”

⁷³⁾ Kivéve az *új francia javaslatot*, amely — úgy látszik — épen az ellenkező állásponton van, Art. 13. L'assureur est garant des pertes et dommages causés par des personnes dont l'assuré est civilement responsable en vertu de l'article 1384 du Code Civil. L. minderre részletesen *Túry: A felelősségbiztosítás*, 1923. 145. és köv. l.; ugyanitt hazai bírói gyakorlatunknak a kérdésben elfoglalt álláspontját (149. l. 62. j.). A kérdést érinti *Nagy-F. is, id. m. H. 431. l. 4. j.*

között a fentiekhez képest fennáll, kívánják az újabb törvényalkotások (N., O. és Sch.) kifejezésre juttatni azzal, hogy e kötelességeket a „Pflicht“ vagy „Verpflichtung“ megjelölés helyett az „Obliegenheit“ óvatos kifejezésével illetik.⁷⁴⁾ Hogy az érintett különbségnek kellő megérzékeltetése e jó szándék ellenére sem sikerült teljesen — amit eléggé bizonyít az, hogy ma is vita tárgyát teszi, vajjon lehet-e a szóban levő kötelességekre a B. G. B. fentebb idézett 278. §-át alkalmazni — ez következménye annak a ténynek, hogy törvényeink — a bírói gyakorlat útmutatása alapján — a vétkességi momentumot vitték be abba a problémába, mennyiben mentesíti a szóban levő kötelességek megsértése a biztosítót a felelősség alól.

XX. Mindez azonban kisebb baj annál, hogy a szóban levő törvények a vétkességnek a causalitás elvével a fentiek szerint megkorrigált principiumával sem tudták magukat kiszabadítani az általános feltételeknek már érintett abból a gondolatköréből, hogy a szóban levő „kötelességek“ megsértése a biztosítási szerződésből eredő *minden igénynek* teljes elvesztését vonja maga után. *Ha* ugyanis a jogvesztés kikötésének korlátjaként megszabott kizáró okok a konkrét esetben *nincsenek meg*, vagyis *sem* a vétkességnek, sem a causalitásnak a hiánya a konkrét esetben fenn nem forog és ha ehhez képest *akár* — bármily csekély fokú — vétkesség terheli a szerződő felet a szóban levő kötelességek megsértésében, *akár* a kötelességszegés befolyással volt a biztosító teljesítési kötelezettségének előállítására vagy a kötelezettség terjedelmére, a szerződő fél a szóban levő törvények szabályozása értelmében *is elveszti igényét* a biztosító szolgáltatására. Einnél fogva ily esetben a szóban levő törvények *is szentesítik* az ú. n. sekundár risikónak *a maga egészében* a szerződő félre áthárítását, anélkül, hogy lehetővé tennék ennek a risikónak a felek között méltányos *megosztását, arányosítva* a biztosító szolgáltatásának *mértékét* különösen a *vétkességnek* ahhoz a fokához, amely a konkrét esetben a szerződő felet terheli.

⁷⁴⁾ A francia javaslat külön úton jár, — s ebből folyik a szerződő felet az ő embereiért terhelő felelősség tekintetében elfoglalt érintett álláspontja — midőn (Art. 15.) a díjfizetés kötelezettségével *egy tekintet alá eső* kötelességként („l'assure est obligé“) sorolja fel (pontokba foglalva) a közlési, továbbá a veszély fokozódásának és a biztosítási eset bekövetkeztének bejelentésére vonatkozó kötelességeket.

Ehhez képest, miként az általános feltételek szabályozásának uralma idejében a bíró az elé a súlyos alternativa elé volt állítva, hogy *vagy* egészen megítéli a biztosító szolgáltatását, *vagy* egészben felmenti őt a teljesítési kötelezettség alól, aszerint, amint a konkrét esetben vétkes volt a szerződő fél vagy nem volt vétkes az illető köteleesség megszegésében, épúgy a szóban levő törvények szabályozása körében is a sekundár veszély viselésének *gazdasági hátrányai vagy csak a biztosítót, vagy csak a szerződő felet terhelik*, lévén a vétkesség és a vétlenség e törvények rendszerében oly kritériumok, amelyek *egymást kizáró* jogkövetkezményeket vonnak maguk után.

Már pedig a biztosítási szerződésből eredő igény *teljes* megtagadásának, mint kapitalis joghátránynak alkalmazása csupán a vétkesség *ama legmagasabb fokának* fennforgása esetében helyénvaló, amidőn a szerződő fél a sekundár veszélynek megvalósulását, a biztosítási jogviszonynak a biztosítótól szem előtt tartott normális lebonyolódástól a biztosító hátrányára eltérő kialakulását e következmény teljes *ismeretében* egyenesen azzal a *szándékkal* idézi elő, pl. a közlési köteleiséget — *csalárd módon* — azzal a szándékkal sérti meg, hogy ezzel a biztosítónak kárt okozzon.⁷⁵⁾

Hogy ennek a specifikus biztosításjogi „dolus“-nak jelentőségét bizonyos vonatkozásban törvényeink is értékelték, ezt mutatja az, hogy ennek fennforgása esetében — eltérve az elfogadott systémától — az okozati összefüggés *egyébként elégséges hiányának* nem tulajdonítják azt a joghatályt, hogy az *fenntartja* a biztosító szolgáltatására vonatkozó jogigényt. Anélkül, hogy következetesen vinnék ugyan keresztül, mégis érvényesül a szóban levő törvényekben az a gondolat, hogy *az okozati összefüggés hiánya esetében is elenyészik* a szerződő félnek jogigénye a biztosító szolgáltatására akkor, ha őt az említett értelemben *csalárdság* terheli.⁷⁶⁾

Egyébként azonban az érintett specifikus biztosításjogi dolus joghatásának a problémáját a szóban levő törvények *általánosságban* nem oldják meg. Mint *Ehrenzweig* meggyőzően kimutatta, inkább csak érzés szerint ragadtak ki bizonyos tényállásokat, mint olyanokat, amelyek körében a szóban levő do-

⁷⁵⁾ O. 3. §. II. „in der Absicht, Schaden zuzufügen (arglistig)“.

⁷⁶⁾ N. 22. §., O. 4. §. 4. pontja.

lusnak különös jelentőséget tulajdonítanak. Így különösen a közlési köteleességgel kapcsolatban⁷⁷⁾ és a túlbiztosítás, valamint a többszörös biztosítás körében.⁷⁸⁾ Ezenfelül a Sch. azt az esetet ragadja ki, amidőn a szerződő fél *azzal a szándékkal* mulasztja el a *biztosítási eset* haladéktalan bejelentését, „d'empêcher l'assureur de constater en temps utile les circonstances du sinistre“ (38. Art. III.); továbbá azt, amidőn a szerződő fél a *biztosító teljesítési kötelezettségét kizáró vagy enyhítő tény-körülményeknek a közlését vagy a felvilágosítás adását* „dans le but d'induire l'assureur en erreur“ (zum Zwecke der Täuschung) *mulasztja el* (Art. 40); végül, amidőn a biztosítási eset bekövetkeztekor meglévő *tényleges állapot megváltoztatása* tekintetében megszabott tilalmat (interdiction de changements; Veränderungsverbot), megtévesztő szándékkal („dans une intention frauduleuse“, „in betrügerischer Absicht“) sérti meg. (Art. 68.). Az új svéd törvény — hasonlóan a Sch.-hez (40. Art.) és az O. (61. §. I.-hoz) — a kártérítési követelésnek csalárd módon támasztását emeli ki még külön (23. §. I.) a közlési köteleesség csalárd megsértésén felül (4. §. I.), míg a francia javaslat *csupán a közlési köteleességnek* dolosus megsértéséről tesz említést.⁷⁹⁾

Az érintett specifikus biztosításjogi dolus centralis jellegének kellő fel nem ismerése adja magyarázatát annak, hogy a szóban levő újabb törvényalkotások a *vétkesség egyéb nemei-nek* *épügy jogmegszüntető hatást* tulajdonítanak a biztosító szolgáltatására vonatkozó jogigény tekintetében, mint a szerződő fél csalárd eljárásának. Az érintett „köteleességek“-nek bár szándékos, de nem egyben az említett értelemben *csalárd* szándékú megsértése, sőt csak súlyos vagy épen enyhe gondolatlansággal foganatosított megszegése *épügy* elenyészteti a maga egészében a jogot a biztosító szolgáltatására, mint az a tény, hogy a szerződő felet *dolosus* (csalárd) eljárás terheli.

⁷⁷⁾ N. 16. §. II. („der Kenntnis arglistig entzogen hat“); 18. §. II. „arglistige Verschweigung“; 22. §. („arglistige Täuschung“); 79., 163. §., 164. §. II.; O. 3. §. II. (idézve fentebb), 4. §. 4. pontja, 136. §. I. II.; Sch. 26. Art. („si une réticence a été commise dans l'intention d'induire l'assureur en erreur“.)

⁷⁸⁾ N. 51. §. II., 59. §. III. („Absicht, sich einen rechtswidrigen Vermögensvorteil zu verschaffen“); O. 50. §. II., 54. §. V.; Sch. 51. Art., 53. Art. (II.)

⁷⁹⁾ Art. 21. „réticence ou fausse déclaration intentionnelle“.

Ez az eredmény azonban *elvileg* nem egyeztethető össze a biztosítás intézményének helyesen felfogott *gazdasági céljával*. A biztosítás gazdasági rendeltetését csak akkor töltheti be igazán, ha az érintett *szekundár risiko* — a csalárd eljárás esetét kivéve — bizonyos mértékben — *mindig terheli magát a biztosítót is*. Az érintett cél azt kívánja meg, hogy a merev „vagy mindent — vagy semmit” álláspont helyett a szóban levő szekundár riskónak bizonyos méltányos *megosztása* állapíttassék meg s ennek megfelelően a biztosító a teljesítési kötelezettség alól *a szerződő fél vétkessége, vagy az okozati összefüggésnek megléte esetében sem mentesüljön egészen*, hanem szolgáltatásának *terjedelme csupán mérsékeltesse*, a konkrét eset összes körülményeire figyelemmel, amely körülmények között a vétkesség csak *egyik* — bár kétségtelenül leglényegesebb — tényező. A biztosító teljesítési kötelezettségének ily módon lehetővé tett *kényszerű korrekciója* és ehhez képest szolgáltatása *terjedelmének arányosítása* különösen a szerződő felet a konkrét esetben terhelő *vétkességhez*, biztosíthatja csupán a biztosító és a szerződő fél érdekeinek a N. indoklásában is oly hön öhajtott megfelelő kiegyenlítését, míg anélkül csupán jókívánság marad az, amelynek megvalósítása hajótörést szenved a törvény ridegsége folytán.

XXI. Az érintett merevség annál feltűnőbb a szóban levő törvényekben, mert az „arányosítás” gondolata épen nem idegen a biztosítási jogban. Az ú. n. értéken aluli biztosításnak (Unterversicherung) világszerte elismert az az ősrégi szabálya, amely szerint, ha a biztosítási összeg a káreset bekövetkezésének idejében *alacsonyabb* a biztosított érdek értékénél, az ú. n. biztosítási értéknél (Versicherungswert), a biztosító csak abban az arányban felel, amelyben a biztosítási összeg az említett értékhez áll⁸⁰⁾ a biztosító *szolgáltatásának* ugyancsak kényszerű korrekcióját foglalja magában, mert azt jelenti, hogy a biztosító szolgáltatása szinte mechanice leszállíttatik abban az arányban, amelyben a *tényleg* fizetett alacsonyabb *díj* összege annak a magasabb díjnak az összegéhez áll, amelyet a kikötött biztosítási összeg után *fizetni kellett volna*. Sőt a mechanikus korrekció nem csupán a biztosító *szolgáltatása*, hanem a szer-

⁸⁰⁾ Kt. 478. §. II.; N. 56. §.; O. 52. §. II., Sch. 69. Art. II, Rendkívül találóan nevezi Nagy F. az értéken alóli biztosítást „aránybiztosítás”-nak, id. m. II. 435. l.

ződés tekintetében is érvényesül, akkor, ha a biztosítási összeg és a biztosítási érték között incongruencia nem a káreset idejében, hanem korábban, a biztosítási jogviszony tartama alatt áll be, azonban az előbbi eset megfordítottjaként úgy, hogy *a biztosítási összeg haladja meg* a mindenkori biztosítási értéket. A *túlbiztosításnak* ily esetében ugyanis — hacsak a szerződő felet csalárdság (rosszhiszeműség, Kt. 470. §. III.) nem terheli, vagyis nem azzal a szándékkal kötötte meg a szerződést, hogy a túlbiztosítás révén jogtalan vagyoni előnyt szerezzen, — a *szerződés maga nem érvénytelen*, hanem az érintett ténynek csupán az a következménye, hogy a szerződő fél a *díj aránylagos mérséklését követelheti*, aminek folytán természetesen maga a szerződés is a jövőre vonatkozóan csupán az ugyan-csak leszállított azzal a biztosítási összeggel marad hatályban, amely megfelel a biztosítási értéknek.⁸¹⁾ Ebben az esetben ugyancsak a *díj változott* (alacsonyabb) összegének megfelelően megy végbe a korrekció, csak hogy nem csupán a biztosító szolgáltatásának, hanem *magának a szerződésnek* is kényszerű korrekciója.

Am a *biztosító szolgáltatásának a terjedelmét nemcsak a díj határozza meg*; a díj összegén felül a mindenkori *veszély minéműsége* az a *másik tényező*, amely azt döntően befolyásolja. Ehhez képest az értéken aluli biztosítás (és a túlbiztosítás) gondolatának *következetes* keresztülvitele azt kívánja meg, hogy miként a törvényhozó a szolgáltatás terjedelme szempontjából lényeges *egyik* tényezőnek, a díj összegének a biztosítótól számításba vett kellő mértéktől eltérése esetében jogkövetkezményül nem a szolgáltatásra vonatkozó igénynek *teljes elenyészését*, hanem annak csupán a díj tényleges összegének megfelelő *mérséklését* (arányosítását) szabja meg, azonképen a szolgáltatást befolyásoló *másik* tényezőnek, a *veszélynek* a biztosítótól szem előtt tartott normal-typustól — habár a szerződő fél vétkes magatartása folytán — eltérése esetében is ne a szolgáltatás alóli *teljes mentességet* állapítsa meg sankcióként, hanem arányosítsa a biztosító szolgáltatásának terje-

⁸¹⁾ N. 51. §.; O. 50. §.; Sch. 51. Art., amely a szerződő fél csalárd eljárása esetére kifejezetten kimondja, hogy a biztosítót a kikötött díj egész összege illeti (l'assureur a droit à toute la présentation convenue); Kt. 470. §. Ugyanez az érintett gondolat tér vissza a *kettős biztosítás* (Doppelversicherung) körében: N. 60. §. I.; O. 54. §. VI.

delmét a szerződő felet a konkrét esetben terhelő *vétkesség nagyságához, ossza meg* ily módon a sekundár veszély terhét a felek között.

XXII. Nem lehet ugyan állítani, hogy az arányosítás szempontja a sekundár risikót befolyásoló érintett „kötelességek”-kel kapcsolatban egészen kívül esnék a modern törvények gondolatkörén. Bizonyos vonatkozásai az érintett gondolatnak felfedezhetők e törvényekben is, azonban a sekundár risikó *megosztásának valamennyi* ily kötelesség tekintetében egységesen, átfogó módon érvényesítésétől e törvények messze vannak. Lehetetlen azonban fel nem ismerni viszont azt a tényt, hogy épen e szempontból a szóban levő törvények bizonyos *fokozatos haladást* tüntetnek fel, ami kétségtelenül utal arra, hogy a modern szerződési jog fejlődése a veszély megosztásának és ezzel a méltányos *érdekarányosításnak* irányában halad.

Leghalványabban jelentkezik az érintett gondolat a N.-ben, mert a biztosító szolgáltatásának kényszerű korrekciójára csak oly esetekben nyújt módot, amidőn a korrekciót mechanice, vagyis biztosítás-technikai úton lehet keresztül vinni; oly esetekben azonban, amidőn a korrekció pusztán mechanikus úton végre nem hajtható, az arányosítás gondolatának érvényesítésétől visszaretten. Határozottabban ölt testet a gondolat az osztrák törvényben, míg legöntudatosabban azt a Sch. és az új svéd törvény valósítja meg. E folyamatnak rövid vázolását kíséreljük meg az alábbiakban.

A svéd törvényt illetően azonban már előljáróban meg kell jegyeznünk, hogy benne a szóban levő gondolat — mint erre alább még visszatérünk — bizonyos szempontból *más forrásból* táplálkozik, mint egyebütt. A svéd jog ugyanis nem ismervén azt a hatékony biztosító szelepet, amely *más* államok jogrendszereiben a szerződési jogviszonynak kényszerítő szabályok alá vetésének *hiányában* is alkalmas — legalább bizonyos mértékben — az általános feltételeknek a jogvesztésben rejlő ridegségét enyhíteni, nevezetesen a feltételek *präventiv cenzuráját, általában* (ex lege) *kizárja* a jogvesztés kikötését. Ennélfogva itt az arányosítás nem a törvény által elvileg *megengedett* jogvesztés kikötés törvényi *korlátozása* eredményének — az érintett „vagy-vagy” álláspontnak — *megkorrigálásaként*, hanem a törvény által helyesnek felismert jogkövetkezmény közvetlen érvényesítéseként jelentkezik.

a) Tisztán biztosítás-technikai úton véghez vihető operáció az, amelyet a N. *életbiztosítás* körében az *életkor helytelen bevállása* esetében megenged. (162. §.) E szerint, ha az életkort helytelenül vallották be s emiatt a *díjat alacsonyabban* állapították meg annál, amely a helyes bevállás esetében a biztosítónak járna, utóbbi csak akkor állhat el a szerződéstől (támadhatja meg azt; Kt: 475. §.), ha a valóságnak megfelelő életkor *túl van* a biztosító üzleti gyakorlatában elfogadott korhatáron. Egyébként — tekintet nélkül arra, vajjon a helytelen bevállás vétkesen történt-e avagy *vétkenesen* — a helytelen bevállásnak csupán az a jogkövetkezménye, hogy a biztosítási összeg, illetőleg a biztosító szolgáltatása *már a törvénynél fogva redukálódik* abban az arányban, amelyben a kikötött díj a valóságos életkor díjszabályszerű díjához áll.⁸²⁾ Ime a biztosító szolgáltatásának és egyúttal *magának a szerződésnek* is kényszerű — ex lege beálló — korrekciója.

b) Ugyancsak a szerződésnek a veszély *tényleges állapota*nak megfelelően, (de) a *biztosító javára* végbemenő kényszerű korrekciója jelenik meg a N.-nek abban a rendelkezésében (41. §.), amely ugyancsak a közlési kötelességnek — habár csak vétlen (!) — megszegése esetében a jövőre vonatkozóan általában (vagyis nem csak *életbiztosítás* körében) jogot ad a biztosítónak a díj felemelésére, ha az ő díjszabása szerint a fokozottabb veszély viseléseért magasabb díj jár. A N. rendszerében ez annyira idegenszerű volt, hogy a szerződő félnek — a törvény előkészítése során — kifejezetten biztosítani akarták annak az ellenvetésnek az érvényesítését, hogy ő a biztosítótól kívánt magasabb díj mellett egyáltalán nem kötötte volna meg a szerződést, amint hogy a német irodalomban van nézet, mely ezt a jogát a szerződő félnek a törvény hallgatása ellenére is fennállónak tekinti⁸³⁾ s amiképen — egyébként a N. gondolkörében mozgó — O. ezt a jogot csakugyan még is adja a szerződő félnek, amennyiben azt a tényt, hogy a szerződő fél a biztosítótól kívánt magasabb díjat bizonyos határidő alatt meg nem fizeti, olybá tekinti, hogy a szerződő fél a szerződést felmondotta (30. §. I.).

⁸²⁾ Ugyanígy a Sch. Art. 75.; O. 134. §. francia jav. Art. 81.

⁸³⁾ Gerhard—Manes id. m. 186. l.; ellenk. *Hagen* id. m. l. 421. l. *Ehrenzweig*; Grundlinien 127. l.

Míg azonban a korrekciónak a közlési köteleesség megsértésével kapcsolatban ilyként a *biztosító javára* érvényesítésétől a N. nem riadt vissza, még a vétlen fél hátrányára sem, addig ugyanennek a gondolatnak a konsekvenciáját a *szerező fél javára* már nem vonta le. Pedig amennyire méltányos az érintett szempont érvényesítése a biztosító javára, legalább is ugyanannyira méltányos a *szerezésnek* még a vétkes (de nem csalárd szándékú) fél javára is megkorrigálása oly esetben, midőn a közlési köteleességet a veszélyt érintő oly-ténykörülmény tekintetében sértették meg, amely a biztosító üzemére nézve irányadó gyakorlat szerint helyes bevallás esetében *csupán magasabb díj* kikötését vonta volna maga után, s ugyanily méltányos ily esetben a *biztosító szolgáltatásának* is csupán az összes körülményekhez mért megfelelő redukálása, a helyett, hogy a biztosítási jogviszony megszüntetésére (visszalépés, megtámadás) adunk jogot a biztosítónak.

Ebből a szempontból lényeges haladást tüntet fel az új svéd törvény s bizonyos tekintetben a francia javaslat. Ha ugyanis — mondja a S. (6. §. II.) a *közlési köteleesség* megsértésével kapcsolatban — fel kell tenni, hogy a biztosító a *helyes bevallás esetében is* a szerződést megkötötte volna, csupán a díj tekintetében vagy a szerződés valamely egyéb pontjára vonatkozóan *más feltételt* kötött volna ki, „so wird seine Haftung auf das beschränkt, was mit Rücksicht auf die höhere Gefahr den Umständen gemäss der vereinbarten Prämie entspricht“. Csak őszintén sajnálni tudjuk, hogy a S. akkor, amidőn a korlátozás *mértékének* a megállapításában azt is figyelembe kívánja venni, hogy a biztosító a közlési köteleesség megsértése következtében „nicht Rückversicherung so genommen hat, wie es sonst der Fall gewesen wäre“ — az általa oly helyesen felismert alapgondolatot ismét *elhomályosítja*. Arra ugyanis, hogy *jóllehet* a közlési köteleesség megsértése szempontjából a „lényegesség“ kérdésének a megítélésében kizárólag az illető veszély-tényezőnek a *biztosító* elhatározására gyakorolt subjektív hatását kell tekintetbe venni, mégis az ily *tisztán belső üzemi szempontok* (mint a viszontbiztosítás) figyelembe nem jöhetnek, minthogy a szerződéshez jogilag semmi közük, — már *Roelli* (id. m. 75. l.) találóan mutatott rá.

A *francia* javaslat annyiban szintén helyes irányban halad, hogy a merev jogvesztés gondolatát a *közlési köteleesség*

megsértésével kapcsolatban még a vétkes féllel szemben is elejtette. Igaz ugyan, hogy a *szerződés* korrekciójától a javaslat visszariad, amennyiben a dolustól (*mauvaise foi*) mentes minden esetben is felmondási jogot ad a biztosítónak (Art. 22. I., II.), viszont *annál radikálisabban*, mert tisztán biztosítástechnikai alapon hajtja végre a *szolgáltatás* kényszerű korrekcióját,⁸⁴⁾ anélkül, hogy a szerződő fél *vétkességének* fokára is tekintettel lenne. Ám éppen ebben a radikális módjában a megoldásnak van a baj. Az arányosítás gondolata ugyanis — mint láttuk — abból indul ki, hogy a biztosító szolgáltatásának a *mértékét* a konkrét eset összes *körülményeinek*, és ezek között *elsősorban* a *vétkességnek* és az okozatosságnak a figyelembe vételével kell megállapítani s ennél fogva a biztosítástechnikai számításnak megfelelő mérték *kizárólag* nem lehet irányadó. A technikailág helyes ez a mérték ugyanis a (magasabb) veszélyre csak abban a vonatkozásban van figyelemmel, hogy a biztosítót fokozottabb veszély *terhelte*, s ehhez képest a biztosító fokozottabb veszélyt „*viselt*“, (ami szintén „szolgáltatás“ az ő részéről), de nem abban a vonatkozásban is, hogy a fokozottabb veszély tényleg *meg is valósult-e* vagy sem. A tényleges veszélyhelyzet *ez utóbbi vonatkozásának* a mellőzése azonban a biztosítási technika által megszabott mérték, mint objektív szempont mellett nem vezet igazságos eredményre. Pl. valaki házának tűz ellen biztosítása alkalmával elhallgatja, hogy a házban robbanó anyagok vannak; a biztosítás fedezi az *égés* és a *robbanás* okozta kárt. A robbanó anyagok rombadöntik a ház *egyik felét*; vagy a ház *másik* fele, amelyben ily robbanó anyagok *nincsenek*, leég.⁸⁵⁾ A *francia* javaslat szerint a szerződő fél mindakét esetben ugyanannyit kap, tehát a második esetben sem többet, jöllehet itt a közlési köteleesség megszegése s így a szerződő fél vétkessége nem volt befolyással a kár bekövetkezésére; a fokozottabb veszéllyel járó s éppen ezért magasabb díj fizetését is kívánó anyagok létének *pusztu ténye* a francia javaslat szerint az érintett második esetben is ugyanarra a mértékre szorítja le a biztosító szolgáltatását, mint amely akkor járna, ha éppen

⁸⁴⁾ Id. Art. III. „Dans le cas où la constatation n'a lieu qu'après un sinistre, l'indemnité est réduite en proportion du taux des primes payées par rapport au taux des primes qui auraient été dues si les risques avaient été complètement et exactement déclarés.

⁸⁵⁾ *Ehrenzweig* példája, *Grundlinien*, 130. l.

az illető (elhallgatott) anyagok s így a szerződő fél vétkes eljárása idézte volna elő a kárt. A tiszta biztosítástechnikai korrekció, amely nem tekinti a biztosítási esetet, — mint *Ehrenzweig* (id. m.) meggyőzően kifejti, — csupán a biztosító szolgáltatásának *középmértékét* ragadja meg, amelyet azonban a *vétkeségnek* és az okozati összefüggésnek mérlegelésével a konkrét esetben fölfelé vagy lefelé helyesbíteni kell.

c) A közlési „kötelesség”-hez legközelebb álló ama kötelesség körében, amely a veszély *fokozódását* előidéző magatartástól való tartózkodásra vonatkozik⁸⁶⁾ a szerződés korrekciójának érvényesítését törvényeinkben nem találhatni fel. Pedig itt is kézenfekvő annak a kívánságnak méltánylása, hogy a veszélyfokozódáshoz fűzött kapitalis joghátrány (a szerződés megszüntetése felmondással) még a vétkes féllel szemben se legyen érvényesíthető akkor, ha a felmondásra a körülményeknek oly alakulása adott okot, amely a szerződés megkötésekor csupán magasabb díj kikötését vonta volna maga után. Csak halvány derengését a szerződés-korrekció gondolatának ismerhetni fel a Sch.-nek abban a rendelkezésében, amely arra az esetre, ha a díj a szerződésben a *veszélyt fokozó* bizonyos körülményekre tekintettel állapított meg s e körülmények a biztosítás tartama alatt megszűnnek vagy fontosságukat elveszítik, jogot ad a szerződő félnek arra, hogy a jövőbeli biztosítási időszakra a díjnak *aránylagos leszállítását* követelhesse (Art. 23.). Viszont a *szolgáltatás* korrekcióját a *svéd törvény* a szóban levő vonatkozásban is épúgy érvényesíti, mint a közlési kötelesség megsértésével kapcsolatban (45. §. II.). A *francia javaslat* ellenben a szóban levő szempontból a régi gondolatkörben mozog (Art. 17.).

d) Az eddig érintett azokon a vonatkozásokon felül (közlési kötelesség, veszélyfokozódás), *amelyekben a korrekció* — legalább részben — *biztosítástechnikai úton is foganatosítható*, a korrekció és arányosítás gondolata csak egészen kivételesen csillan fel a modern törvényekben.

És valóban ott, ahol a biztosítástechnika támpontot nem nyújt, az arányosításnak nagy nehézsége az, hogy a biztosító (rendszerinti) szolgáltatása a *pénzösszeg* és a *vétkesség* incommensurabilis fogalmak.

⁸⁶⁾ V. ö. N. 23. §. I. „dari . . . nicht.“

Ez a szempont az, amely a korrekció gondolatához egyébként talán legközelebb álló S. szerkesztőit is visszatartotta a korrekciónak a gyakorlat szempontból talán legjelentősebb abban az esetben érvényesítésétől, amidőn a szerződő fél a *biztosítási esetet* vétkesen (súlyosan gondatlan eljárással) idézi elő. Pedig, hogy a pénznek a vétkességgel összemérése nem egészen idegenszerű jelenség a modern jogrendszerekben, azt nemcsak a büntetőjog mutatja, amely a pénzbüntetés nagyságát is a vétkességhez méri, hanem példa rá a polgári törvénykönyveknek az a rendelkezése is, amely szerint, ha a (pénzben szolgáltatandó) *kár* keletkezésére a károsult is közrehatott, a bíróság az eset körülményeinek a figyelembevételével, különösen tekintettel a felek *vétkességére*, határozza meg, van-e kártérítésnek helye és mennyiben (BGB. 254. §. Bsz. 883. §.). Emellett a S. tartózkodó álláspontját alátámasztotta (Ind. 92. és köv. l.) a *perek túlságos szaporodásától* való aggodalom is, abból indulván ki, hogy ily szabályozás mellett „minden eset, amelyben súlyos gondatlanság van meg, per tárgya lesz”.

Ehhez képest a S. szerkesztői előtt, ugyanazok az aggályok lebegtek, amelyek az N. szerkesztőit is visszatartották az arányosítás gondolatának a *biztosítási eset* vétkes előidézésével kapcsolatban érvényesítésétől, kifejezetten kizárván a BGB. idézett 254. §-ának alkalmazhatóságát a biztosítási szerződés köréből.⁸⁷⁾ A S. szempontjából ez az elutasító álláspont azonban annál feltűnőbb, mert a szóban levővel rokon egy másik esetben, nevezetesen akkor, midőn a szerződő fél ugyancsak vétkesen, még pedig *csalárd módon támaszt igényt* a biztosító ellen, a szerződésben megállapított jogvesztés-kikötés ellenére is (!)⁸⁸⁾ lehetővé teszi, hogy a szerződő fél a biztosító szolgáltatásának bírói mérlegelés alapján megszabott bizonyos részét mégis megkapja. Az említett esetben ugyanis „tekintve azokat a körülményeket, amelyek az érintett magatartásra vezettek, kötelezni lehet a biztosítót a szerződésszerű szolgáltatás egészének (!) vagy egy *részének* a teljesítésére”. (23. §. I.) Így rendelkezik a S., annak ellenére, hogy a Sch. — amely pedig általában a korrekció kérdésében kimutathatóan mintául szolgált s amely (mint látni fogjuk) a biztosítási eset vétkes előidézésével kap-

⁸⁷⁾ Indokolás ad 61. §.

⁸⁸⁾ Ez egyedüli eset, amelyben a S. megengedi a jogvesztésnek az *általános feltételekben* kikötését; v. ö. fentebb sub XXII. 3. bek.

csolatban az arányosítás gondolatát messzemenően érvényesíti — jogigénynek a biztosító ellen *csalárd módon* támasztását. *kapitális* jogvesztéssel sújtja⁸⁹⁾ — oly következmény, amelyről *Roelli* azt állapítja meg, hogy arra az itt védelemre fokozott mértékben reászoruló biztosító érdekében elengedhetetlenül szükség van, tekintetbe véve különösen, hogy a *jog általános elvei* e szempontból nem nyújtanak kellő oltalmat, minthogy azok értelmében a biztosító teljesítési kötelezettsége csorbíttatlanul érintetlen maradna, s a csalárd módon eljáró szerződő fél csupán kártérítésre kötelezhető (id. m. 489.).

Ugy látszik, a S. szerkesztői közül egyesek épen az ellenkező állásponton voltak; a jogérzettel össze nem egyeztethetőnek vélték, hogy a biztosító — bár prävenció céljából alkalmazott — ily konfiskálás alapján olyan vagyonértéket tarthasson meg, amely nem őt, hanem mást (a szerződő felet) illet. Épen ezért *eredetileg* annak *kifejezett* kimondását kívánták, hogy a biztosító ellen kártérítési követelésnek csalárd módon támasztása nem vonhat maga után *más jogkövetkezményt, mint amely az általános jogelvekből folyik*. A két szélső álláspont közötti kompromissumként állapítottatott meg végül a fentebb idézett rendelkezés.⁹⁰⁾ Az okát ennek a különös álláspontnak — úgy véljük — a már érintett abban a tényben kell keresni, hogy a svéd jog nem ismervén az általános feltételek *präventív cenzuráját*, s ennél fogva ott nem lévén mód *már felügyeleti úton* közrehatni annak a megakadályozásában, hogy valamely — bármily csekély jelentőségű — „kötelességnek“ megszegéseért a feltételek a vétkes felet jogvesztéssel sújtják, inkább elvileg kizárja az ily jogvesztés kiköthetését. Ahol pedig *kivételesen*, mint épen a biztosító ellen jogigénynek alaptalan módon támasztása esetében, tehát voltaképen nem is, „Obliegenheit“-el kapcsolatban, mégis megengedi a teljes jogvesztés *kikötését*,⁹¹⁾ ott ezt a súlyos jogkövetkezményt még a fél csalárd eljárása esetében is szükségesnek vélte — a bírói mérséklés biztosításával — mitigálni.

⁸⁹⁾ Art. 40.: „l'assureur n'est pas lié par le contrat envers l'ayant droit..

⁹⁰⁾ *Palme* id. m. 166. l.

⁹¹⁾ V. ö. id. §. I. „Ist vereinbart worden, dass wer nach einem Versicherungsfall einen für die Beurteilung des Versicherungsfalls erheblichen Umstand betrügerisch anzeigt *eines Rechts, das ihm sonst auf Grund des Versicherungsfalls zustehen würde, verlustig gehen soll* . . .“

Ellentétben a német és a svéd törvénnyel, átgondoltan érvényesül a *biztosítási eset vétkes előidézésével kapcsolatban* az arányosítás gondolata a Sch.-ben. Míg a N. (61. §.)⁹²⁾ rendszerében a vétkesség törvényben megszabott fokának (súlyos gondatlanság) megléte esetében a biztosító szolgáltatására vonatkozó jogigény teljesen *elenyészik*, és nincs mód arra, hogy a szolgáltatás *csupán csökkenthető* legyen a vétkesség fokának megfelelő arányban, addig a Sch. (Art. 14. §.) különböztet a biztosítási esetnek szándékosan, továbbá súlyosan gondatlanul, végül enyhe gondatlansággal előidézése között. A káresetnek ugyanis szándékos — habár nem is csalárd szándékú — előidézése esetében a kártérítési igény teljesen *elenyészik* (I.); enyhe gondatlanság esetében viszont csorbíttatlanul fennmarad (IV.); míg súlyos gondatlanság esetében a biztosító szolgáltatását a vétkesség fokának megfelelő mértékben leszállíthatja (II.).⁹³⁾

Azt az aggodalmat, amelyet *Roelli* a kármegosztást a súlyos gondatlanság esetében érvényesítő érintett rendelkezés irányában táplált, olyannak tekintve ezt a rendelkezést, amely „wohl die bedenklichste Satzung des ganzen Gesetzes“,⁹⁴⁾ mert „damit ist von Gesetzes wegen eine unversiegbare Prozesquelle eröffnet“ — az azóta szerzett tapasztalatok nem igazolták. Ellenkezőleg: a felek az esetek túlnyomó többségében *biróságon kívül* rendezik ügyüket. Kétségtelen ugyan, hogy a szóban levő rendezés alapján kifejlődött bírói gyakorlat nem mentes bizonyos „érzésszerű“ megítéléstől. Ám éppen ennek meg van az az előnye szemben a német-svéd rendszerrel, hogy minden oly esetben, midőn a szerződő fél vétkessége nem nyilvánvaló, a biztosító inkább hajlandó önként *teljes szolgáltatást* nyújtani, semminthogy kitegye magát annak, hogy — diskrecionarius mérlegelés eredményeként — a *bíró* kötelezi őt erre. Az arányosítás gondolatának éppen a szóban levő körben elismerése azért

⁹²⁾ Ugyanígy az O. 55. §.

⁹³⁾ Ugyanígy, ha a biztosítási esetet oly harmadik személy idézi elő szándékosan vagy súlyosan gondatlan eljárással, akiért a szerződő fél magánjogilag felelős és a szerződő felet a kiválasztásban vagy a kellő felügyelet elmulasztásában súlyos gondatlanság terheli (id. Art. III.)

⁹⁴⁾ Id. m. 225. l., ugyan nem abból az okból, mert a súlyosan gondatlan eljárást is *jogvédelemben* részesíti, hanem mert „die Höhe des Versicherungsauspruches im Rahmen eines und desselben Verschuldungsbegriffes (grobe Fahrlässigkeit) nach dem Grade des Verschuldens abgestuft wird.“

nagyértékű, mert útját egyengeti a méltányosságot szem előtt tartó és a konkrét eset összes körülményeit mérlegelő bírói gyakorlatnak, ami mindenesetre inkább felel meg a jogérzetnek, mint a „vagy mindent vagy semmit“ eredményező merev álláspont.

e) A korrekció gondolatának még eléggé ki nem forrott-sága s az ezzel szükségképen együttjáró ingadozás magyarázhatja csak meg, hogy ugyanaz a S., amely a *biztosítási eset* vétkes előidézésével kapcsolatban a negacio álláspontjára helyezkedik, a biztosítási esettel vonatkozásban levő egy másik „kötelesség“, a *biztosítási eset bejelentésére vonatkozó kötelesség* tekintetében nagyon szépen érvényesíti a vétkességhez való arányosítás gondolatát. Mert midőn a mulasztás esetére azt rendeli, hogy „ist anzunehmen, dass die Versäumnis dem Versicherer nachteilig gewesen ist, so kann dieser je *nach den Umständen* eine billige Ermässigung der Leistung oder vollständige Freiheit von der Verpflichtung zur Leistung beansprachen“, (21. §. I.) nyilvánvalóan a szolgáltatás terjedelmét a vétkességhez vagy legalább *ehhez is* engedi arányosítani, minthogy a körülmények közé a vétkesség kérdése mindenesetre odatar-tozik. Csak természetes, hogy a Sch. itt is arányosít⁹⁵⁾ s ebben követi teljesen a francia javaslat is, „une indemnité proportion-née“-re utalva a biztosítót. (Art. 24. 2. pont.) A N. és az O. azonban itt is a régi vágányon halad. Annyiban ugyan korlátozzák a jogvesztés kikötést, amennyiben ennek érvényesítését culpa levis esetében kizárják s csupán szándékosság vagy súlyos gondatlanság esetében engedik meg,⁹⁶⁾ ám *ha* a mulasztás szándékosan (bár nem csalárdul) vagy akár súlyos gondatlan-ság folytán állott elő, a kapitalis jogvesztés sankciójának nem állják útját.

Hogy az arányosítás bírói érvényesítésének itt is (e) meg-vannak azok a nehézségei, amelyekre fentebb (sub d.) már utaltunk, az kétségtelen. Ám e nehézségek legyőzését a bírói ítélezés körében *épen ebben a vonatkozásban* lényegesen meg-könnyíti a modern perjognak a gyakorlatban immár eléggé

⁹⁵⁾ 38. Art. II. „Si, par sa faute, l'ayant droit contrevient à cette obligation, l'assureur a le droit de réduire l'indemnité à la somme qu'elle porterait si la déclaration avait été faite à temps.

⁹⁶⁾ V. ö. N. 6. §. III. „Obliegenheit, die nach dem Eintritte des Versicherungsfalls dem Versicherer gegenüber zu erfüllen ist“; O. 32. §. III.

kipróbált az a szabálya, amelynek értelmében kárnak a felek között vitás *menyiségét* a bíróság minden körülménynek a figyelembevételével legjobb meggyőződése szerint állapítja.⁷⁷⁾

f) Végül a *kárenyhítési köteleesség* az, amelynek körében látjuk érvényesülni egyes törvényekben a korrekció gondolatát, jóllehet tisztán biztosítástechnikai úton az arányosítás itt sem foganatosítható. És itt a Sch. példája (Art. 61. II.) már több vonatkozásban követésre talált. Követi azt nemcsak a S., amely szószerint megismétli az idézett 21. §-nak a *biztosítási eset bejelentésével* kapcsolatban megállapított rendelkezését (50. §. II.), hanem az arányosítástól egyébként annyira idegenkedő O. is (56 §. II.). Azonfelül ugyanis, hogy enyhe gondatlanság esetében a jogvesztést általában kizárja („vorsätzlich oder aus grober Fahrlässigkeit“), a vétkeesség *súlyosabb eseteiben* is csak annyit enged, hogy a biztosító abban az arányban *csökkentse* szolgáltatását, amennyivel kisebb lenne a kár akkor, ha enyhítésében a szerződő fél köteleességszerűen közreműködött volna; a biztosító ugyanis — mondja az idézett §. — „ist von der Verpflichtung zur Leistung *insoweit* frei, als der Umfang des Schadens bei gehöriger Erfüllung dieser Obliegenheit geringer gewesen wäre“. A törvény szerkesztői nem vették észre, hogy e rendelkezéssel már kezükben tartották a kulcsot az arányosítás általánosításra törő problémájának megoldásához. A kritika azonban, amely épen a törvény tervezetének megfelelő rendelkezésével (49. §. II.) a legkomolyabb helyről⁷⁸⁾ elhangzott, nem volt alkalmas arra, hogy az érintett felismerést elősegítse; épen azt kifogásolván, hogy a tervezet nem maradt meg a *kártérítés általános elveinél* (l. fentebb) és a jogvesztés-kikötésre vonatkozó általános szabályoknál, jóllehet a korrekció gondolatának öntudatos érvényesítéséhez épen annak a meglátása alapján juthatunk csak el, hogy a kártérítési jog általános elvei a szóban levő vonatkozásban a biztosítás gazdasági célját kielégíteni alkalmas eredményre nem vezetnek.

XXIII. Mint a fenti áttekintés mutatja, a szerződésnek és még inkább a biztosító *szolgáltatásnak* a szerződő felet a risikóval kapcsolatban terhelő ú. n. „köteleességek“ megsértése ese-

⁷⁷⁾ V. ö. német 1898. évi Zivilprozessordnung, 282. §.; 1911. I. t.-c. 271. §.

⁷⁸⁾ *Hupka*: Gegenentwurf eines Gesetzes über den Versicherungsvertrag, 1908. 84. és köv. l.

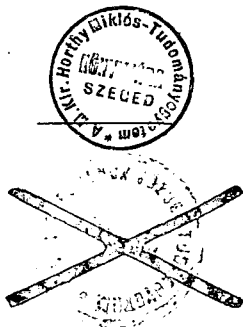
tére a vétkességhez való arányosítás útján végbemenő korrekciónak gondolata *systematikus* megvalósítást a biztosítási szerződést szabályozó modern törvényalkotásokban nem talált. Meggyőződésem azonban, hogy a jövő fejlődésnek útja ebben az irányban fog haladni. Mint minden új gondolatnak, a *korrekció* eszméjének is a *gyakorlati élet tűzpróbáján kell keresztül mennie*. És az újításnak, amelyet ebből a szempontból a fenniekhez képest az újabb törvényalkotások felmutatnak, a szabályozás eddigi állapotában jelentősége voltaképpen csak abból a szempontból van, hogy rámutatott a jogfejlődésnek egy újabb irányára. Az immár életrekelte gondolatnak a *részletekben* megvalósítása ismét az általános biztosítási feltételekre hárul, épen arra az intézményre tehát, amely tekintetében a törvényhozó a kényszer alkalmazását szükségesnek találta. Ebben van a biztosítás fejlődésének szinte csodálatraméltó az a jelensége, amelyet a biztosítás történetében számos egyéb vonatkozásban is tapasztalhatunk, nevezetesen, hogy annak utána, hogy a törvényhozó bizonyos vonatkozásban rést ütött az általános feltételek omnipotenciáján, ennek a résnek immár a törvény szellemének megfelelő módon kitöltése s ezzel a *törvényi jognak továbbfejlesztése* ismét az általános biztosítási feltételek hivatása.

XXIV. A *jogvesztés kikötésén felül* kényszernek alkalmazását a szerződési jog tárgyában készült újabb törvényhozási alkotások *egyes más vonatkozásokban* is szükségesnek találták. Ezek a vonatkozások a különböző törvényekben és javaslatokban igen szerteágazók ugyan, de általában az jellemzi őket, hogy — a jogvesztés kikötéséhez hasonlóan — bennük is a kényszer alkalmazására s ezzel a szerződő fél védelmére azért van szükség, mert ezen fordul meg, vajjon képes-e a biztosítás gazdasági rendeltetését a szerződő fél (biztosított) szempontjából betölteni. Hogy a törvény kényszerítő szabályával védi a szerződő felet az ellen, hogy bizonyos magatartását a biztosító akként vehesse számba, mintha ő a *kötvénynek az ajánlattól eltérő tartalmát* jóváhagyta volna (N. 5. §. O. 2. §.); hogy védi az ellen, hogy a biztosítási díjtartozásnak „Bringschuld” jellegével kapcsolatban meglepetések érjék a szerződő felet (N. 37. §. O. 24. §. Sch. 22. Art. IV.); az ellen, hogy a biztosító teljesítési kötelezettségét a követelésnek valamely jogi formában megállapításától tehesse függővé (N. 11. §. O. 41. §. IV.), vagy

hogy szolgáltatását elszeghesse azon a címen, mert a szerződő fél igényét bizonyos idő alatt bírói úton nem érvényesítette (N. 12. §. II.; O. 20. §. II.); vagy az ellen, hogy a biztosító *visszakereseti* jogának túlságos kiterjesztésével vissza lehessen élni (N. 67. §. II., O. 62. §. II., Sch. 72. §. III.) — mindez csak azt célozza, hogy maga a biztosítás intézménye betölthesse azt a rendeltetést, amely neki gazdasági szempontból értéket ad. Az érintett vonatkozásokban az újabb keletű törvények a N.-el szemben hoztak ugyan egy-némely módosítást, vagy újítást, anélkül azonban, hogy ezekben új gondolatot is lehetne felfedezni, olyat, amely a német törvényhozó előtt ismeretlen lett volna.⁹⁹⁾

XXV. Mindent összevéve: a kontinentális modern biztosítási szerződési jognak *alapjai* a N.-ben vannak lerakva. Az újabb törvényalkotások vagy munkálatokban sok értékes új gondolat is található fel. Ámde míg ezeknek egyik része inkább csak *továbbfejlesztése* a csírájában már a N.-ben is meglevő elgondolásnak, addig másik része — mint különösen az érdek-arányosítás gondolata — olyan, amely kiforrottnak mai napig sem tekinthető s épen ebből az okból az újabb munkálatokban sem nyerhetett systematikus kifejtést. Amily komoly feladat hárul ehhez képest az *általános biztosítási feltételekre*, mint a biztosítási szerződés jogának gazdagon buzgó ősrégi forrására a tekintetben, hogy az újabb törvényekben fellelhető új gondolatokat a gyakorlati élet tüzeiben csiszolják ki, époly óvatossággal és nagy körültekintéssel vállalkozhatik csak a kontinens bármely államának *törvényhozója* arra, hogy *megtoldja*, vagy épen *megbontsa* azt a monumentális épületet, amely a N.-ben, mint a kodifikáció classikus mesterművében van megtestesítve.

⁹⁹⁾ A részletekre mézve l. Ehrenzweig: Grundlinien, 131. és köv. l.

XB 64.94

A Kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem **Szegedre** költözésével a magyarság legnagyobb centrumában, tiszta magyar talajon, minden káros befolyástól menten új lehetőségek nyíltak a tudományos élet fölvirágzására. A máris látható fejlődés készítetett bennünket arra, hogy önálló tudományos monografiák sorozatának kiadását vegyük tervbe. A most megjelent kötettel már a második ilyen munkát veszi kézhez az olvasó.

A Szegedi Tudományos Könyvtár már megjelent kötetei:

1. Dr. Mészöly Gedeon: A halotti beszéd hangtörténeti és alaktani sajátosságai.

2. Dr. Bibó István: A primitív ember világa.

3. Kelsen Hans: Az államelmélet alapvonalai. A német kéziratból fordította és előszóval ellátta: Moór Gyula.

Előkészület alatt állanak a következő kötetek:

Gombocz Endre: A magyar alföld nyírfái.

Tóth Károly: A perbeli beismerés jogi természete.

Szandtner Pál: Bevezetés az államtudományokba.

Husztí József: Epikuros.

Kolozsvári Bálint: Házassági vagyongyökünk fejlődése.

Kogutowicz Károly: A Dunántúl.

A SZERKESZTŐK.